

Practica et arte di cavalleria, of Oeffeningh en konst des rydens, leerende een berijder de paerden nae haer natuer en aert t'onderwijzen en af te richten ... : met byvoegingh van een Gebit-boeck, handelende van de toomingh der paerden, en wat daer aen dependeert

<https://hdl.handle.net/1874/34989>

G E B I T -
B O E C K,

O F

Kort en Grondigh Beright

V A N D E

Gebitten en de Toomingh der Paerden, ne-
vens der selver verscheydene Werckingen, en hoe
die, nae de gelegentheydt der Paerden,
bequaemst te gebruycken sijn.

*Ten dienst van alle hooge en laege Stands-per-
soonen, Liefhebbers der Adelijcke Rijd-konst, kortelijck by een gesteld*

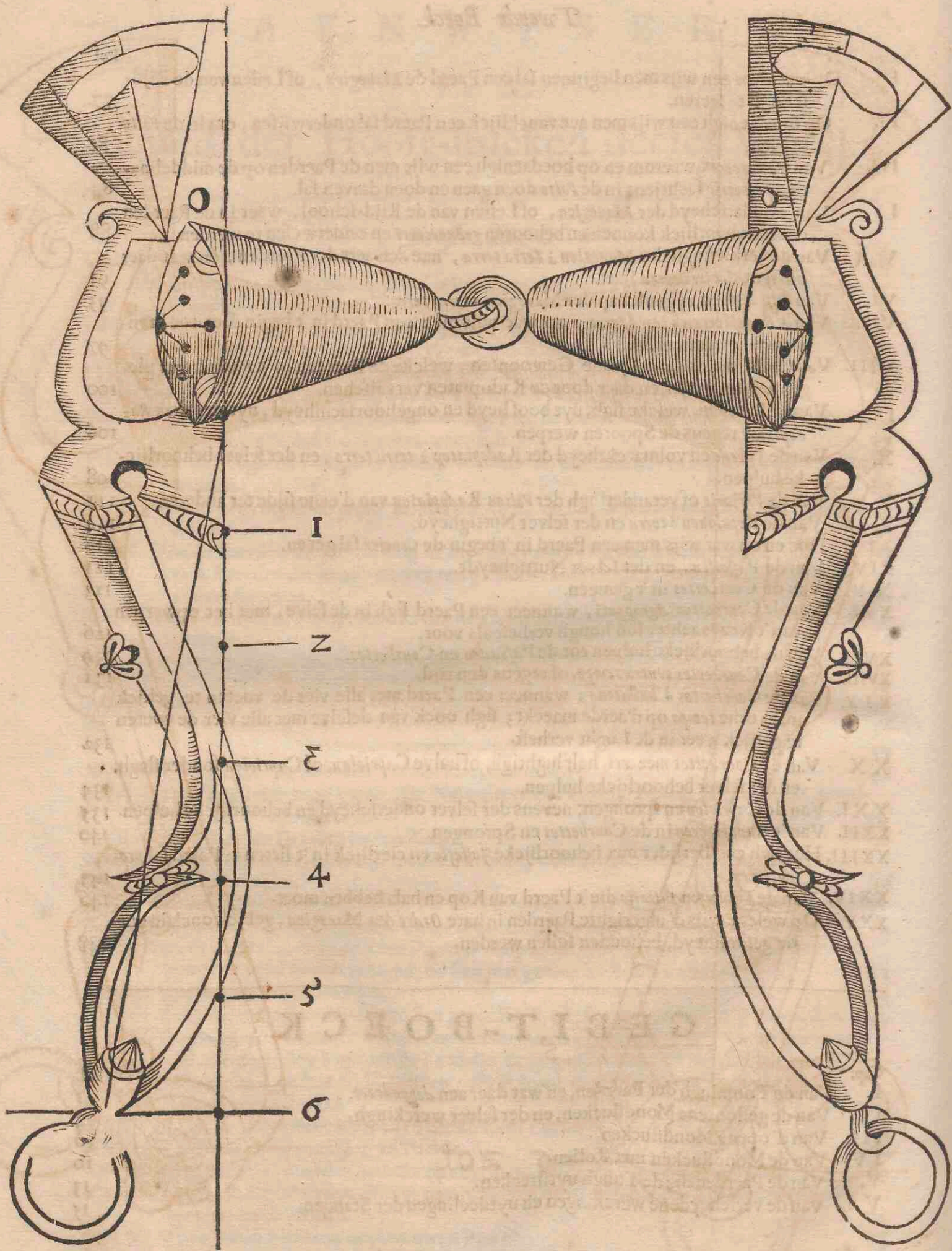
D O O R

C H R I S T O P H O R U S L I E B.

U T R E C H T,

By JOHANNES RIBBIUS, Boeck-verkoper. 1671.

GEBIT-BOECK.

I. HOOFSTUCK.

Van de Toomingh der Paerden, en wat daer aen Dependeert.

NS onnodigh, hier te beschrijven wie den eersten of den tweeden geweest is, welcke uytgevonden heeft, de Paerden te Berijden en te betoomen; of wat Aristoteles, Xenophon, Virgilius, Plinius, en andere daer van schrijven; wijl sulcks tot mijn voorneemen niet alleen niet dienstigh, maer oock den gunstigen Leefer meer verdrietigh als nut of vermaecklijck sou sijn. Indien 't den selven gelieft, *Historien* te leesen, hy kan die ter behoerlijcker plaets vinden. Derhalven laet ick de gedagte en andere diergelijcke Schrijvers, kortheids halven, varen en in haer waerde blijven; willende hier alleen spreecken van 't gebruyck ende Toomingh der Oude, hoedaenigh sy haer voortijdsbeneerstigt hebben, en hoe wy ons hedenstaegs bevljtigen, de Paerden te betoomen.

Indien wy 't oogh slaen op de verscheydene manieren van betoomingen der Oude (tegens de geene die in onse tijd gebruycklijck sijn) soo sullen wy veellicht sulcke seldsame wijzen vinden, als de soodaenige gewoon sijn geweest, van welcke de *Historie*-schrijvers gewagh maecten. Men *observeere* en besie d' oude *staturen*, en d' achter-gelaetene Gebitten en betoomingen der Oude (diemen noch hedenstaeghs in voornaeme Rustingh-Kameren vind, en tot gedaghtenis bewaerd sijn) soo salmen gewaer werden d' alderhardste, seer seldsaeme en grouwelijcke Gebitten; derhalven men sijn verwonderen moet, hoe 't mogelijk geweest is, een Paerd soo veel Yser-werck, Raderen, Rollen, Bollen, Galgen en diergelijcke dingen in de Mondt te brengen: Soo dat aen een gantsch Uyr-werck soo veel Raderen niet sijn, als men wel aen diergelijcke *Instrumenten* siet: Welcke sy buyten twijffel alleen tegens de hard-mondigheyt der Paerden gebruyckten. Waer uyt dan lichtelijck af te neemen is, datse doemaels niet geweeten hebben, de Paerden (gelijck hedenstaeghs) op een reghte en redelijcke manier te Toomen: En noch veel minder eenige *ordre* of middel gehad hebben, waer doorse de Paerden van haere Herd-mondigheyt en tot gehoorsaemheydt brengen konden.

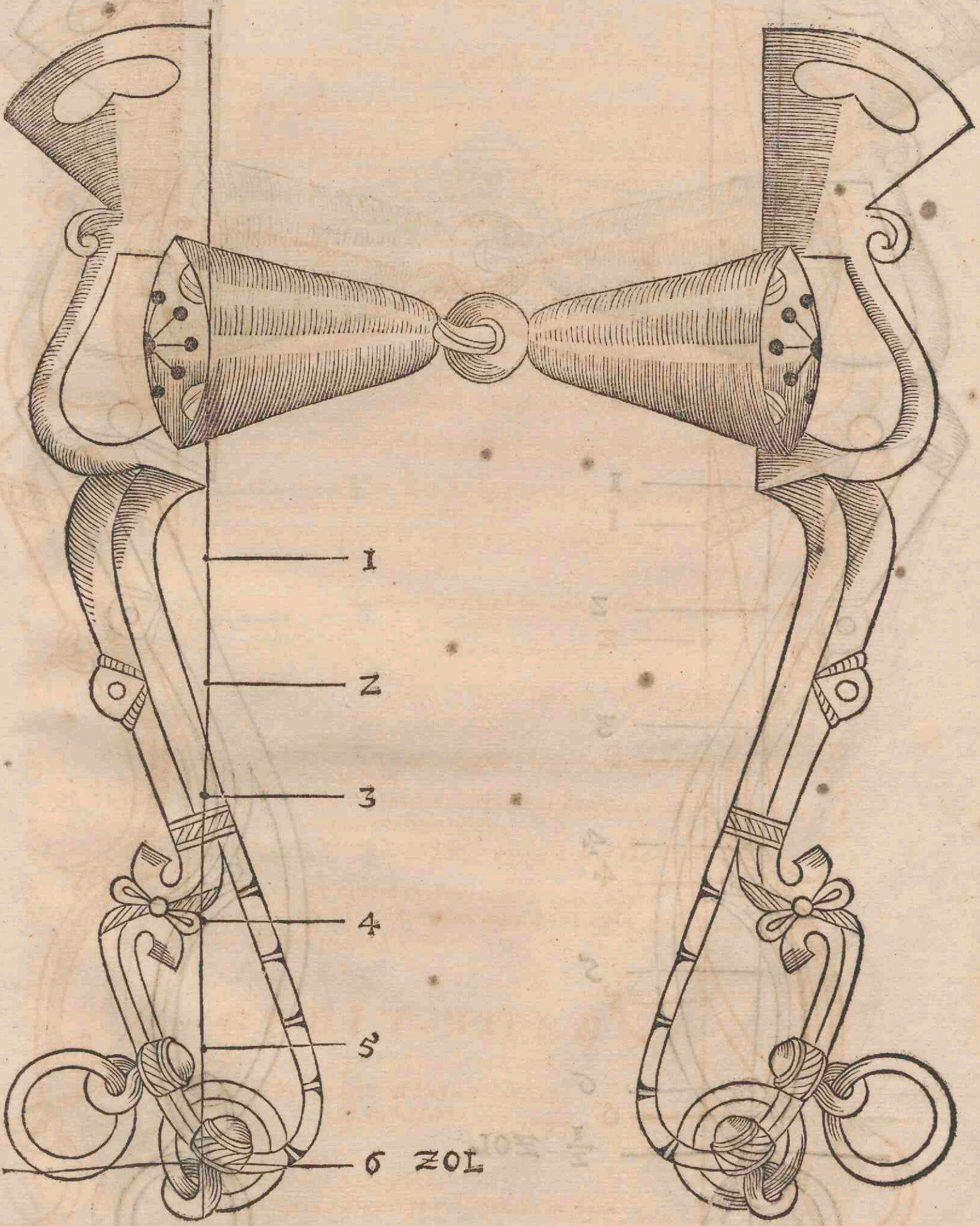
Ick wil nu niet gaen spreecken van de Too-

mingh, die honderd of meer laeren voor ons in 't gebruyck geweest is. Indien wy maer alleen onse laetste tijd een weynigh willen aensien, wy sullen sulcke en diergelijcke dwalingen noch hedenstaeghs overvloedigh genoeg vinden; want onaengesien de Toomingh der Paerden van d' eene tijd tot d' andere, en alsoo tot op d' onse, geduerigh is verbeeterd, en meer verstand daer toe aengewend is geworden, soo vindmen echter veele lieden, die in diergelijcke Gebitten met Raderen en Rollen of Olijven een groot behaegen hebben; jae deselve op velerley wijs bedencken, om voor d' ondeughd der hard-mondige Paerden te gebruycken; soo datmen sijn daer over niet minder behoest te verwonderen, als over d' onverstandigheyt ende Gebitten der Oude.

Dit nu sijn niet anders als valsche *opiniën* en schaedlycke Dwalingen, alleen streckende tot het eyndlijck verderf der Paerden. Inde gantsche Konst des Berijdens (of der Ruytery) is geen grooter dwalingh en onverstandigheyt, als de hard-beckigheyt Paerden met scharpe Gebitten te willen *Remedieeren*; vermits men siet, dat de Monden of Laeden der Paerden van vleesch en bloed, en met een Huyt overtrocken, maer niet (gelijck eenige *Ignoranten* meenen moghten) van steen of yser aengeset sijn; om deselve met scharpe uytgehouwene Rollen en Raderen te doorbooren, op datmen alsoo tot de levende gevoellikheyt des Mondts mogt komē.

Men sou my mogen tegenwerpen ('t welck ick oock niet sou konnen loogchenen) dat, of wel de Laeden der Paerden niet van Steen of Yser sijn, evenwel openbaer is, dat het eene Paerd veel dick-huydiger en harder vleesch op de Laeden heeft, als het andere: Iae datmen oock Paerden vind, die gelijck als dood in de Mond sijn, gantsch geen gevoel hebbende. Datmen oock oogen-schijnlijck siet, hoe bruyn en swart het vleesch op de Laeden onder 't Mond-stuck werd. Waer door dan niet anders als noodwendigh kan sijn, tot diergelijcke dood-mondige Paerden scharpe Gebitten, Rollen, Raderen, en diergelijcke *Instrumenten* te gebruycken.

Dit schijnd voor d' onverstandige een goed *Argument* en een welgegronde meeningh te sijn; doch het blijft als voor heenen een schaedlycke

1

2

3

4

5

6 20L

ke opinie en dwalingh, die ick met weynigh woorden weerleggen wil. En derhalven segg ick, my seer wel bekend te sijn, dat het eene Paerd niet alleen in de Mond, maer oock over 't geheele lijf of tederder of harder is, als 't ander. Evenwel, hoe saght of hoe grof deselve oock sijn mogen, soo is echter de Huyt der Laeden niet van leer gemaect, of gantsch dood en on gevoelijck, wyl het levendigh vleesch is; 't welck, gelijkmen siet, even soo wel door 't Gebit verseerd en gewond kan werden, als dat van teedere Paerden.

Al hoe wel ick in 't xxiii. Capittel des eersten deels van d' onderwijfingh der Paerden de voornaemste oorfaecken der Hardbeckigheyd overvloedigh genoegh aangeweefsen heb, soo acht ick echter noodwendigh te sijn, deselve hier ten deelen te *repeteeren*. Ick segg' derhalven wederom. Indien een Paerd swack van rugg' is, soo sal, 't wegens deselve swackheyd, sijn Hulp in den Toom soecken, in den selven hangende, en als vast daer op leggende, hoe scharp en hard het Gebit oock sijn moght. In tegendeel, indien 't starck en ingebogen van Hals is, groote Kinne-backen hebbende, soo sal 't met deselve sijn als uytspannen tegens de hand des Berijders, en hard-neckigh tegens den Toom aendringen, gelijk hier boven aen verscheydene plaetsen geseyd is.

Wanneer nu 't Paerd het Gebit weerstreeft, so werd terstond het vleesch der Laden als slaperigh en verdooft, jae gelijk als dood, niet gevoelende de scherpte of hardheyd des Gebits, hoe seer oock het vleesch der Laden tot op 't been tot gescheurd of gewond moght werden, om dat de sterckte van den ongebogenen Hals altijd de Mond weerstreeft: En hier door werd het Paerd op d'ontslapene of verdoofde Laeden als dood in deMond; gelijk dan ook een Mensch selfs by nae sijn leden niet gevoeld, wanneer deselve (gelijk men seyde) slapen, of verdoofd werden. Derhalven komt deese on gevoelijckheyd niet van de dicke Huyt op de Laden, maer van 't slaepen (of verdooven) der selver. En dit slapen komt niet van 't harde vleesch des Monds, maer veel meer, jae alleen van de sterckte des ongebogenen Hals; welcke altijd weerstreeft, gelijk wannermen een reghte stock buygen wil, tot dat eyndlijck den selven (gelijk oock den Hals des Paerds) een tijd langh als een boogh gespannen sijnde, krom gebogen blijft.

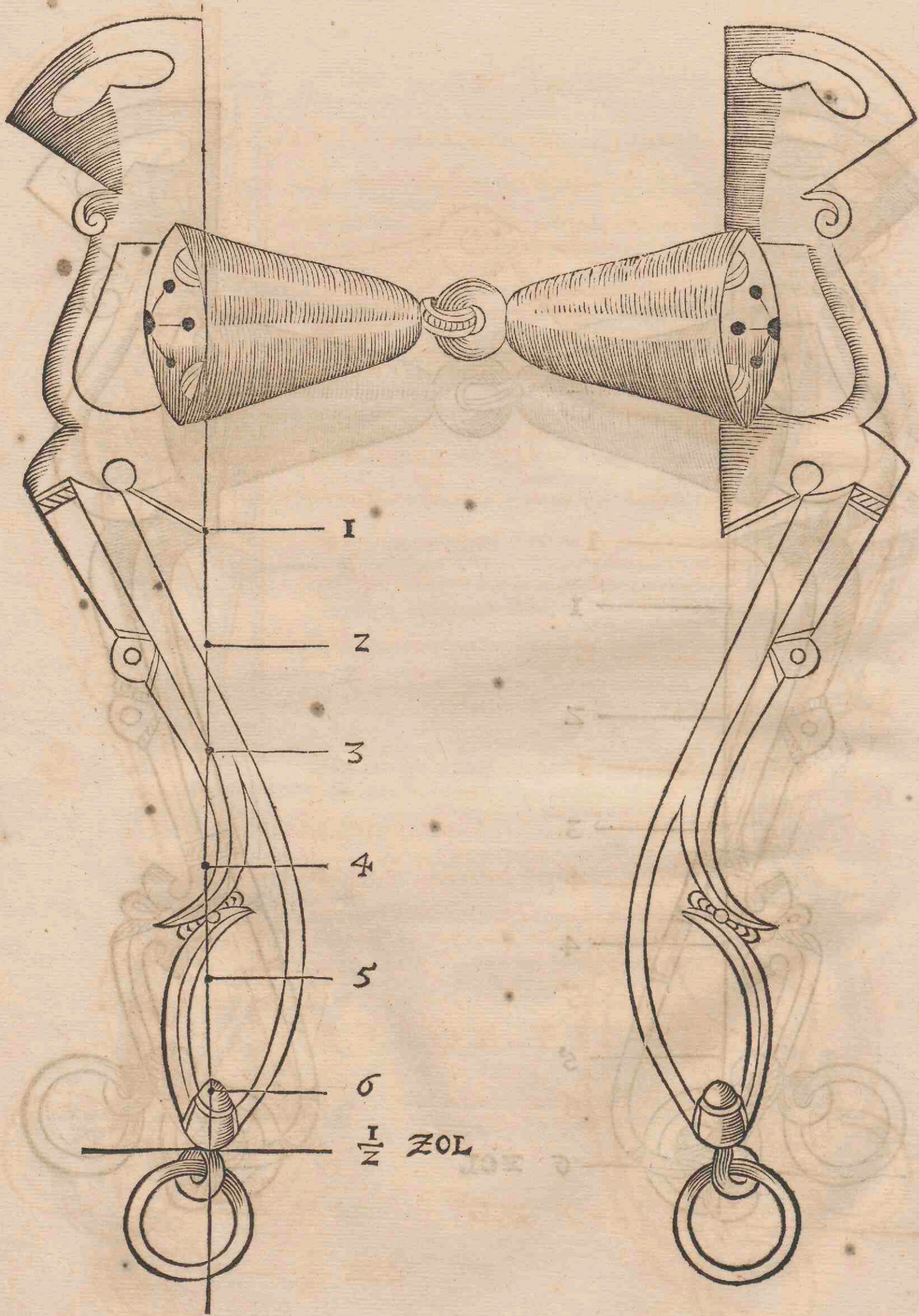
Als nu 't Paerd deese oorfaeck der ontslappingh en verherdingh der Laeden (naementlijck, de sterckte des Hals) benoemen werd, den selven, door de behoerlijcke middelen, (die ick hier boven aangeweefsen heb) gebogen,

en tot den Boogh gantsch geset sijnde, soo sulde ghy bevinden, dat de herdigheyd des Monds sal wegh genoomen sijn; en dat het Paerd geen dood, maer levendigh en gevoelijck vleesch op de Laeden heeft; betoonende de gehoorsaemheyd des Muyls in de sleghte en saghte toomingh des enckelen Hol-gebits.

Indien gy nu op sulck een wijs de Paerden kond brengen tot een goede *Iustesse* des Kops en Hals ter behoerlijcker plaets, soo dat het den selven met een gebooghden Hals in een sierlijcke *postuer* draeghd, *obedieerende* de hand des Tooms; *dravende, galopeerende, pareerende, te rugg' gaende* als ghy wilt; en dit alles met behoerlijcke gehoorsaemheyd ('t welck alleenlijck door goede *Ordren*, en niet door sonderlinge Gebitten te weegh gebracht moet werden) soo seg my doch waerom ghy 't Paerd deMond met harde Gebitten en Raederen verseeren, en daer door weer in sijn goede *ordren* gelijk als *confundeeren* wilt.

Even diergelijcke groove dwalingen bevinden oock in 't gebruyck der Stangen, en der selver verscheydene werkinghen, want veele beelden sich in, de Paerden alleen door de gedachte verscheydene werkingen der Stangen met de Kop in behoerlijcke *postuer* te sullen brengen. Ick geloof, dat dit mis-verstand niet weynigh veroorsaect is geworden, door d' onvolmaecte verklarings der geener, die hier van niet genoeghsaem geschreven, of van de *Iustesse* des Tooms niet veel geweeten, en alsoo de kragt en werkingh der Stangen meer toegeschreven hebben, en ten deelen noch toe schrijven, als se vermogen te doen: Gelijk dan d' ervarentheyd sulcks klaerlijck leerd; en oock selfs de geene, die sijn soodaenigh een wijs van Toomingh bevljcht hebben, of noch sijn bevljchtigen, moeten bekennen, wanneer haer een Paerd ter handen komt, 't welck met de Kop buyten de *postuer* nae beneden gaet, dat onder alle Stangen en Gebitten (welcke nae haer eygene meeningh opwaerts toomen, en 't Paerd met de Kop opwaerts righen souden) niet een eenige te vinden is, die sulck een haer toegemeetene werkingh volbrengen en 't Paerd met de Kop verheffen kan.

Desgelijcks sal onmogelijck sijn, sulcke Paerden, die met een sterckte ingebogene Hals en breede Kinne-backen, hoogh en met een gestrackte Mond gaen, met de Stangen te doen *obedieeren* en aen te toomen, indien niet d' eene door behoerlijcke middelen met de Kop opgericht en verheven, d' andere met een gebogene Hals tot gehoorsaemheyd en by gebracht werden. Soo dat de verscheydene werkingen der Stangen alleen by sulcke Paerden plaets

plaets hebben, die van een goede *proportie* sijn, en de Kop als van selfs recht en wel draegen; maer niet by foodaenige, die van een quaede *proportie* en buyten *postuer* sijn; want deese moeten door andere middelen te recht gebraght werden. Hier uyt is 't mis-verstand gekoomen, wanneer diergelijcke Toomers een Paerd toomen willen, datse 't elckens ses, aght of meer Gebitten na malkander versoecken, tot dats'er eene treffen, 't welck sich nae haer goeddunccken schickt. Een klaer bewijs, datse de grond des toomens niet verstaen.

Maer als de Paerden, welcke met de Kop nae beneden gaen, verlight, op-gereght en in behoorlijke *postuer* gebraght werden; oock de geene, die van een quaede *proportie* sijn, en met een gestrackte Mond hoogh gaen, met een gebogene Hals, tot gehoorsaemheyd en in behoorlijke *postuer* by-gebraght sijn geworden, nae d' *ordre* der eester onderwijssingh in 't VIII. en IX. *Capittel* des eersten Boecks voor gesteld, dan sullen de Stangen haere verscheydene en volkoomene werckingen bereycken en volbrengen kunnen, naementlijk: Datse de Paerden, die te vooren opgeright, desgelijcks, die met een gebogene Hals by gebraght sijn geworden, door deese haere verscheydene werckingen in behoorlijke *Inste* en *postuer* met de Kop behouden sullen. 'k Wil evenwel hier door niet te kennen geven, dat de Stangen en Gebitten gantsch sonder kraght en werckingh sijn.

In tegendeel, de werckingen der selver sijn veelvoudigh, alsse maer recht gebruyckt werden.

Ick beschuldigh hier oock niet de geene, welcke sich beneerstigen in een goede *proportie* en op een recht *Fundament* te toomen; maer veel meer prijs ick haer geduerige vlijt, indien 't maer verstandelijck geschied met *observatie* van des Paerds Natuer, Mond, Kop, Hals, Rugg', Beenen en Ouderdom. Eyndlijck, mijn meeningh is, dat een Berijder, of den geenen die toomen wil, wel verstaen en kenne, hoe groot de werckingh der Gebitten is, en hoe veel deselve hem door behoorlijke middelen en met goed verstand tot de reghte volkoomene werckingh helpen sullen: En dat hy sich bevlijt, 't Paerd alleen te toomen met de saghtste en aengenaemste Gebitten, gelijk ick hier nae ter behoorlijcker plaets verklaren sal. Derhalven wil ick 't nu hier by laeten blijven; en vermits ick niet genegen ben, om my met vergeeffsche *Discoursen* langh op te houden, of hier van een groot Boeck te schrijven, nadien sulcks met weynigh woorden en sonder wijldlopijghyde verricht kan werden, soo wil ick gaen spreucken van de verscheydene werckingen en nuttigheden der Gebitten; en voor eerst van de Mond-stucken, die voornaementlijk op tweederley wijs onderscheyden werden, te weten, geslootene en opene, en hoe deselve verscheydentlijk nae de gelegentheyd der Paerden te gebruycken staen.

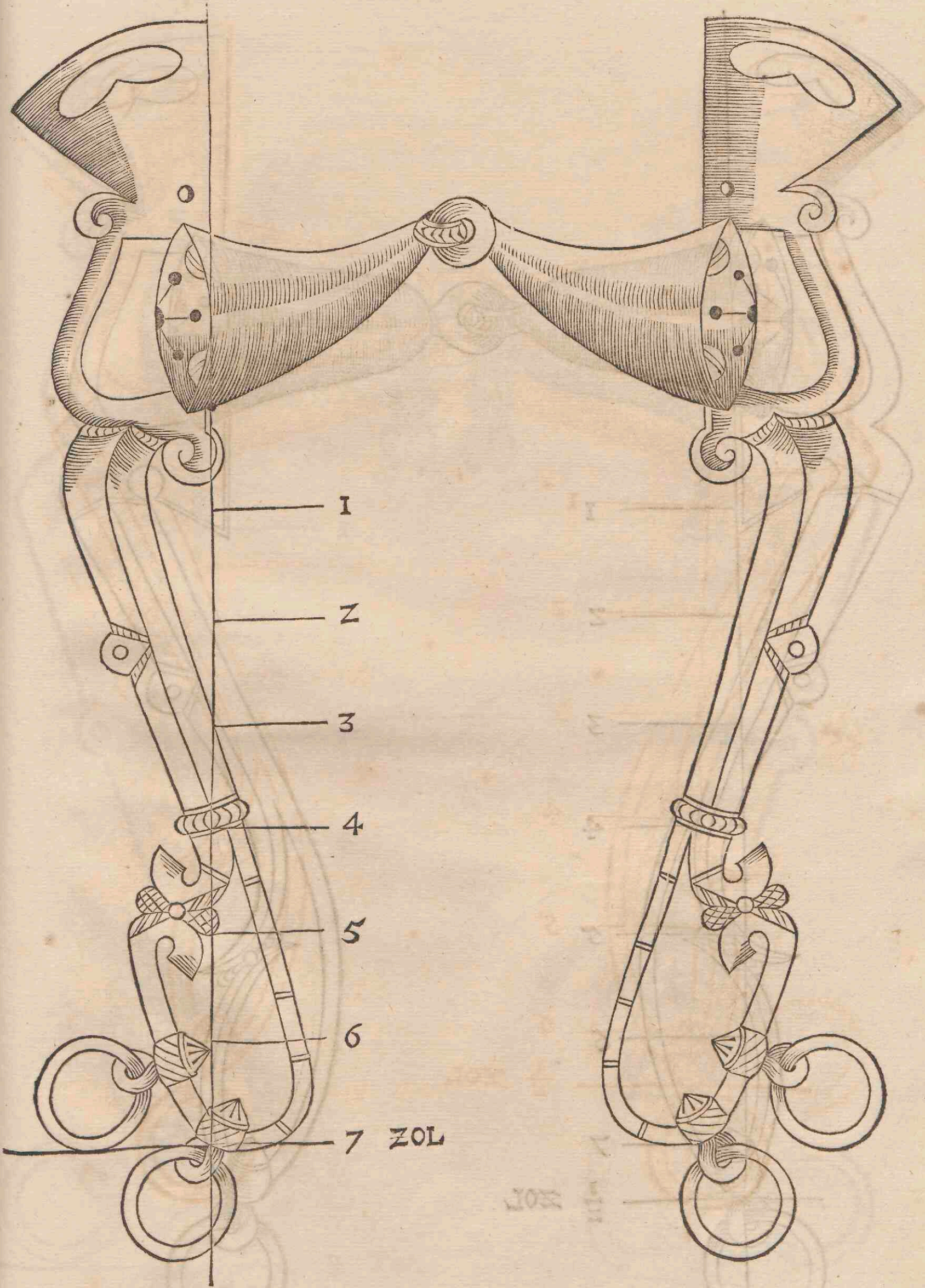
II. HOOFSTUUCK.

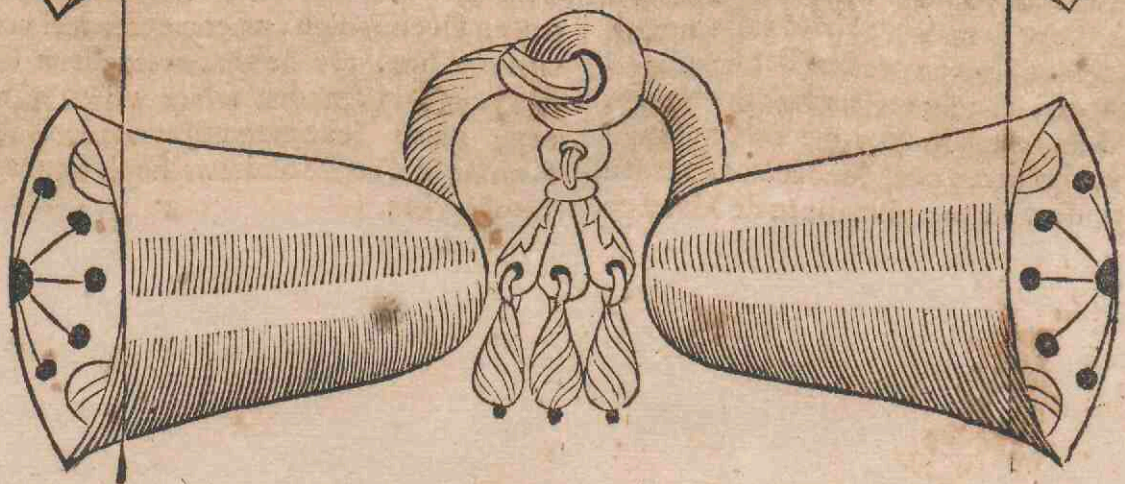
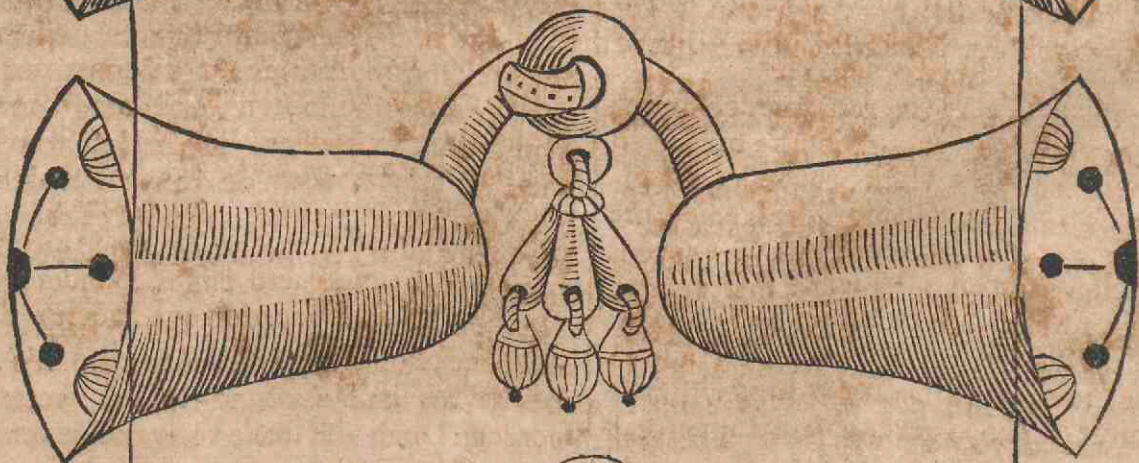
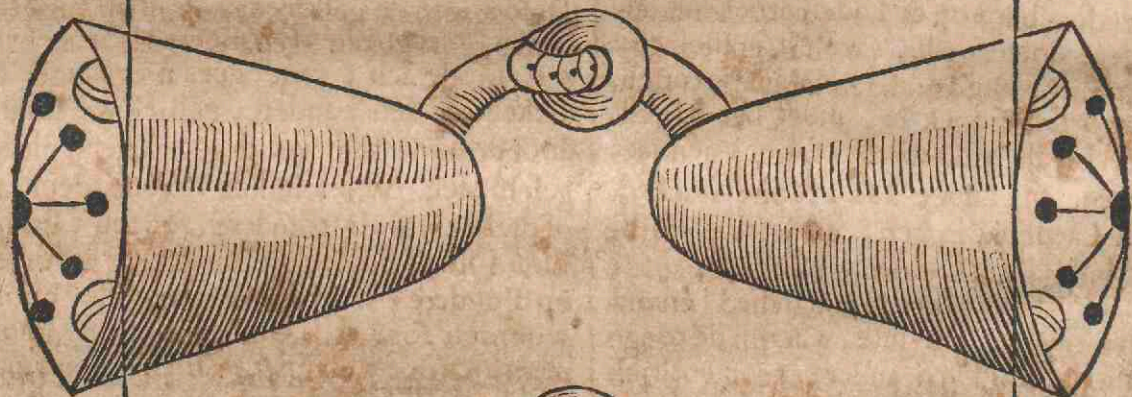
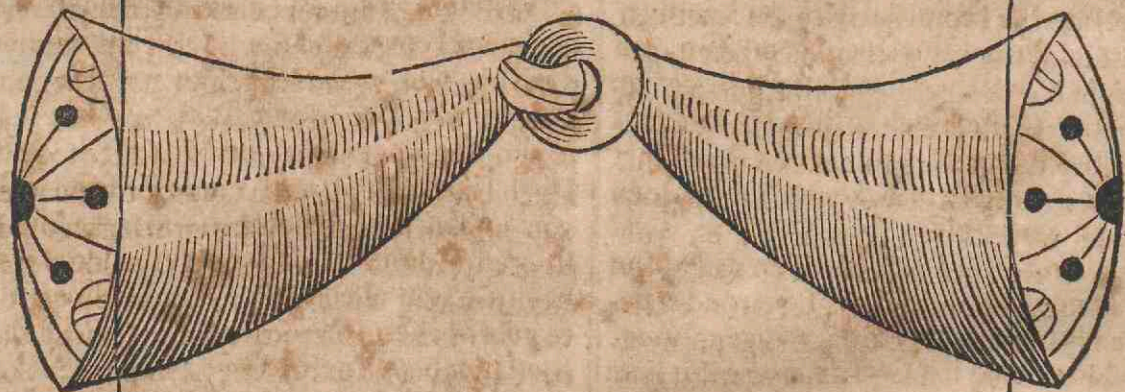
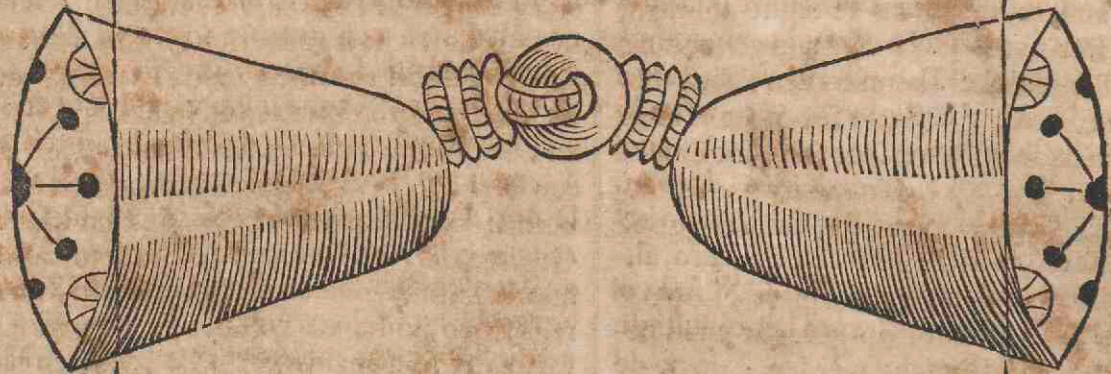
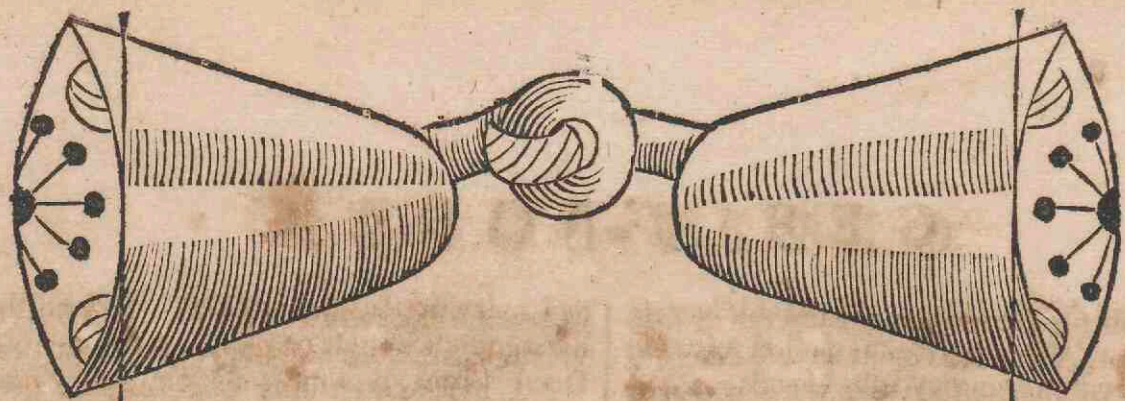
Van de geslotene Mondstucken en der selver wercking.

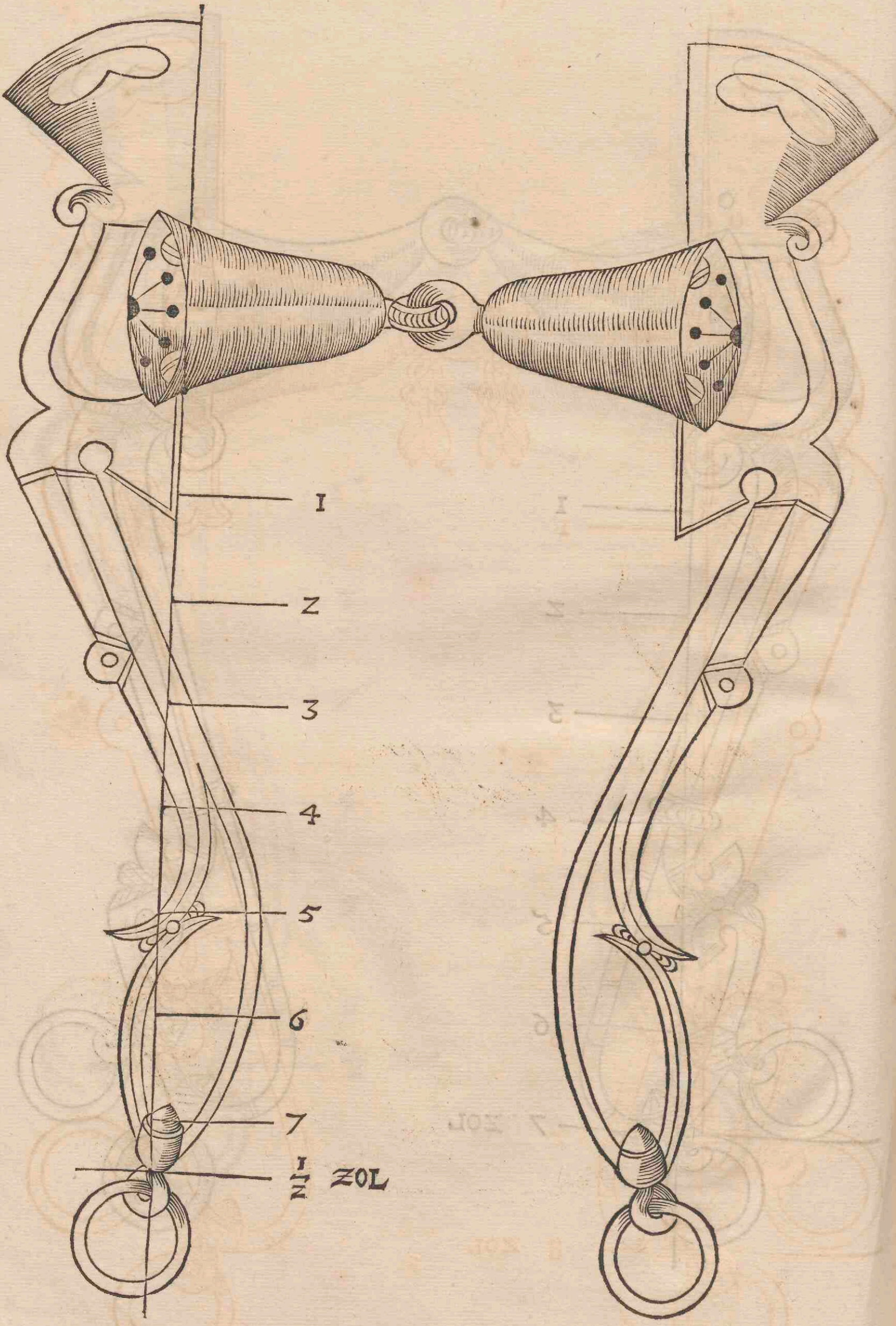
GHy behoeft niet te dencken, dat ick in deese Beschrijvingh van 't gebruyck der Mond-stucken een groot getal der selver verhaelen, en hier by afteekenen wil de sonderlinge en seldsaeme *Inventien* der selver, als van Kloeken, Peeren, Olijven, Appelen, Meloenen, of van Meulen-raderen, Meulen-steene Rollen, en watse meer diergelijcke naemen hebben moghten. Sulcks is mijn meeningh niet. 'k Wil alleen spreucken van den sleghten eenvoudigen *Canon*, of 't Holgebit; waer van 't *effect* of de werckingh veel grooter is, als die van al de gedaghte *Inventien* of *fantasien*, wat voor namen deselve oock hebben moghten. Want sy maken 't Paerd vast van Kop, recht in de Mond, geven den Berijder sekerheyd, dat hy 't Paerd, sonder verseeringh des Monds, met het Gebit magh straffen, meer als met andere. Sy verseeckeren oock foodaenige Paerden, en brengense weer te recht, die in de Mond ge-

scheurd en verseerd sijn geworden, en geven haer 't reghte anleunen op 't Gebit, indiensse van een al te saghte Mond waeren, of anders onlijdelijck sijn. Eyndlijck, sy gewinnen de Paerden, de Mond geslooten, en de tongh onder 't Mond-stuck te houden. Derhalven werdense oock in 't eerst voor de jonge Paerden gebruyckt, tot datse gantschlijck tot gehoorsaemheyd gebraght, en in alles nae behooren *gejusteert* sijn geworden.

De Hol-Mond-stucken, soo wel geslootene als opene, konden op veelerley manieren, niet minder als andere Mond-stucken, veranderd werden: Doch wijl deese veelvoudige veranderingen niet noodigh, maer meerendeel vergeefs en onnut sijn, soo heb ick maer alleen ses verscheydene wijsen der selver willen afteekenen; met welke men mijns oordeels allerley Paerden in d'eerste onderwijssingh genoegsaem voor sien kan.

1

2

3

4

5

6

7

1 1/2
ZOL

Soo veel nu 't geslootene Hol-Gebit betreft, hier in is aldermeest gelegen, dat het selve nae de grootte en gelegenheyd des Mond*s* *geaccommodeert*, niet te groot noch te kleyn, niet te dick noch te dun sy; wijl 't Paerd daer mēe niet alleen geregeerd, maer oock daer door gelijk als aengemoedicht en vrolijk, of in tegendeel tot ongeduld en treurigheid veroorsaect werd. 't Eerste geschied, wanneer men 't Paerd een Mondt-stuck geeft, 't welck, nae sijn natuer en de gelegentheyd des Mond*s*, hem bequaem en aengenaem is. 't Laetste gebeurd, als men 't Paerd, tegens sijn *proportie* de Mond vol Yser geeft; want hier door werd het onlustigh, treurigh en verdrietigh.

Derhalven, als 't Paerd in 't gemeen van een tamelijcke *proportie* is, soo sal hem oock in 't gemeen 't eerste Mond-stuck bequaemst sijn, om te gebruycken, wijl het middelmatigh, en nae de tongh niet te dun noch te dick is. Dit aght ick in 't gemeen 't beste te sijn, om 't Paerd met de Kop recht en vast te maecten, en in sijn doen wel te bevestigen.

Doch indien 't Paerd teer en kleyn van Mond was, hebbende een smalle tongh, en onder deselve een diep *Canael*, en daer tegenshooge dunne Laeden, soo sal 't tweede Hol-gebit hem best sijn, want wijl het op de tongh smal is, soo kan 't niet soo hard op de Laden drucken, als wel 't andere doen soude, 't welck (gelijk ghy fiet) tegens de tongh dick is. Want de tongh, hoe kleyn deselve oock is, moet het Mond-stuck, soo veel als behoorlijk is, oock aenneemen en gevoelen; anders sou 't Mond-stuck alleen op de Laeden wercken, en deselve, wijl se teer sijn, lichtelijck kunnen verfeeren.

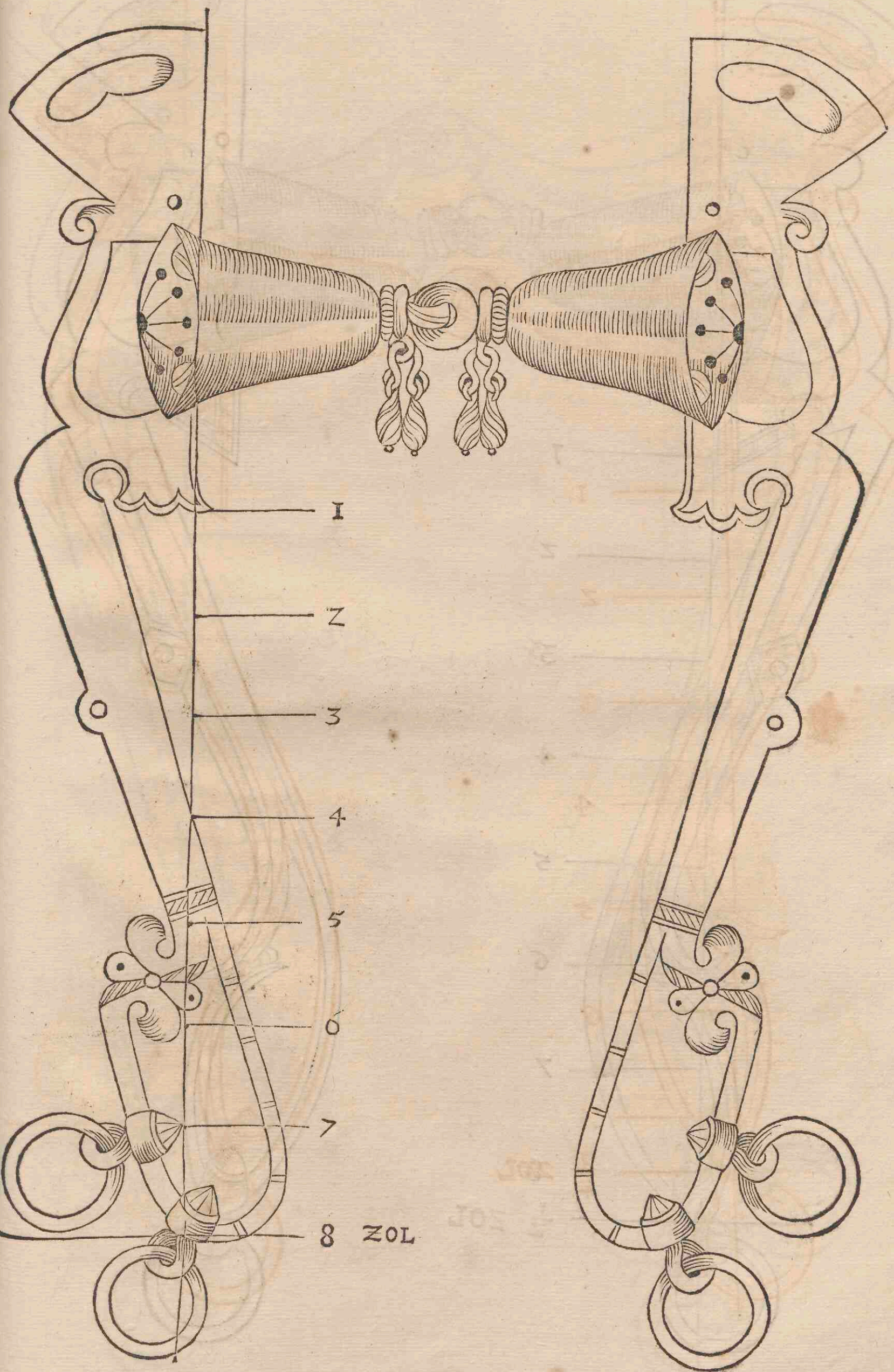
Indien 't Paerd een breede tongh had, en onder deselve niet veel ruymte, waer in de tongh leggen kon, soo sullen d' andere, naementlijk de derde en vierde, bequaemst sijn, wijl se de tongh wat meer vryheyd geven.

Maer indien 't Paerd van een quaede *proportie* was, hebbende een groote Mondt, breede en laege Laeden, welke vlack, en onder de tonge sonder *Canael* sijn; of in tegendeel een groote dicke onbeweeghlijcke tongh, en daer nevens dick-huydige Lippen, willende met deselve sijn tegen 't Mond-stuck verweeren, of inwendigh op de Laeden leggen, soo sal 't vijfde en sesde hier toe nut en bequaem sijn; wijl se de tongh meer vryheyd geven, en de Lippen van

de Laeden uyt drucken, vermits het Mond-stuck uytwendigh hoogh en gelijk als uytgeholt is. Deese Vryheyd is meer als genoegh, om de Paerden in 't begin door sulcke Mond-stucken recht en gehoorfaem te maecten. En of schoon eenigh Paerd een grooter vryheyd der tongh van noden had, soo moet ghy 't evenwel deselve niet geven, tot dat het van Hoofd en Hals wel bevesticht, en in de Mond gantsch overwonnen en tot gehoorfaemheyd gebraght is. D' oorsaeck hiervan sal naederhand in 't breede aangeweefsen werden. Te deeser tijd moeten de Paerden dickmael met het Gebit gestraft, verheven en verlicht werden, en derhalven konnense, door dit middel der geslootene Mond-stucken, in 't *Castigeeren* en verheffen noyt eenige verfeeringh lijden, maer behouden de Laeden geheel en gesond, tot dat se eyndlijck met de Kop wel *geordonneert* en bevesticht sijn. Dan kond ghy 't Mond-stuck op doen, en de tongh vry geven, nae de *qualiteyt* des Mond*s*. Doch soo langh 't Paerd eenige straf met de hand van noden moght hebben, soo moet ghy 't geslootene Mond-stuck noyt veranderen; maer bevljchtigt u alleen, 't selve verscheydentlijk te gebruycken, nae de *proportie* des Mond*s*, gelijk hier boven geseyd is.

Ick waerschouw u oock, in aght te neemen, dat soo wel de geslootene als d' opene Holgebitten, met goede vlyt moeten gemaect werden, sijnde aen 't eene deel niet langer noch dicker, als aen 't andere, gelijk wel somtijts, door de naelaetigheyd des Maeckers, pleegh te geschieden. Want indien 't eene deel langer of dicker was als 't andere, soo sou 't Paerd het Mond-stuck op d' eene sijde meer gevoelen als op d' andere; waer uyt dan veelerley boose gewoonten souden koomen te volgen; voornamentlijk oock, dat het Paerd de Mond en Kop op d' eene sijde krommen soude, daer het het Mond-stuck meest gevoelde.

Belangende de reghte maet en wijtte deeser Mond-stucken, deselve moeten nae de grootte des Paerds en de *proportie* des Mond*s* wijd of engh gemaect werden, waer van men in 't gemeen de juyste *Mensuer* soo even niet geven kan; wijl 't eene Paerd engh, 't andere wijd van Mond is. Ondertusschen moeten de gedaghte geslootene Holgebitten liever te wijd als te engh sijn.

1

2

3

4

5

6

7

8 ZOL

WAnneer 't Paerd op de geslootene Hol-Mond-stucken in sijn doen wel bevestigt, en met de Kop, Borst en Kruys wel *gejusteert* is, nu 't vijfde laer bereyckt hebbende, soo salmen, na de *qualiteyt* des Monds, het Gebit openen, en de behoerlijcke vrijheyd geven, nae dat van nooden sal sijn; doch niet eer. D' oorfaeck, waerom dit gheschieden moet, is klaer; vermits d' opene Gebitten meerder en stercker werckings hebben; want sy vatten meer en stercker op de Laeden, als de geslootene, onder welke de selve gelijk als bewaerd, geheel en gefond behouden werden; gelijk te vooren gehoord is. En derhalven, indien 't Paerd noch niet gantschlijk overwonnen en recht in de Mond geworden was, maer de straf des Gebits noch van nooden had, soo soud' het door 't opene Mondstuck, hoe slegt en saght het oock was, lichtlijck verseerd kunnen werden.

Ten anderen, yeder verstandige weet wel, dat yeder Paerd van 't derde tot het vierde, van 't vierde tot het vijfde, en alsoo yeder laer de tanden verwisseld, waer door het meerendeel der Paerden grote smerten veroorsaekt werden, gelijk lichtlijck af te meeten is, insonderheyd als op 't vierde en vijfde laer verwisselen, wanneer niet alleen wegens de wisselingh der kleyne tanden, maer oock der Kiesen insonderheyd groote pijn op de Laeden gevoelen, wijl deese uyterste Kiesen sich verbinden met het Tand-vleesch, en de plaets daer men 't Mondstuck gewoon is te leggen. Als nu 't Paerd deese Natuerlijcke smerten in de Mond, en op de Laeden, of 't Tand-vleesch gevoeld, waer door het treurigh, onlustigh en verdrietigh is, soo bedenckt by u selven, wanneer ghy deese smerten door 't hard aentasten der opene Gebitten woud vermeerderen, of sulcks niet sou strecken tot het volle verderf des Paerds; gelijk d' ervaerentheyd hedensdaeghs overvloedigh genoegh betoont, wijl dit meerendeel van de gene (oock selfs van die, die sich Meesters in deese Konst laeten noemen) niet *geconfidereert* en in acht genomen werd.

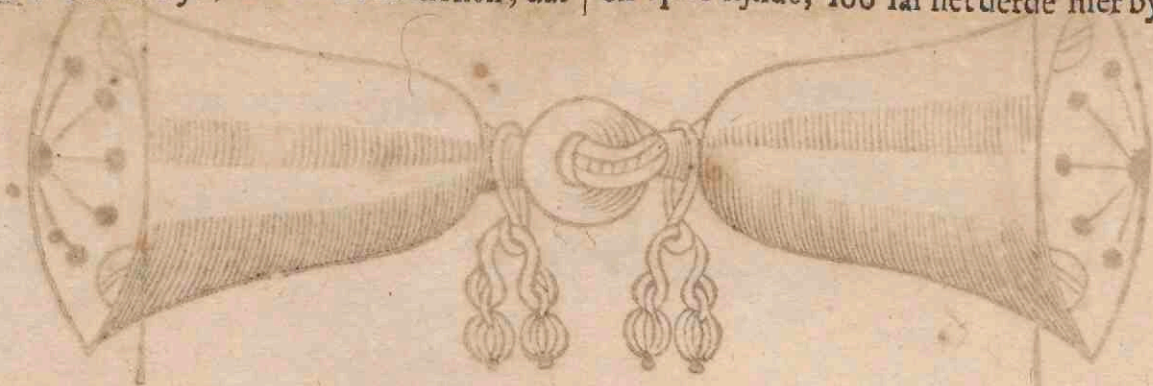
Daer sijn veel grove *Ignoranten*, welke, offe schoon sien, dat het Paerd d' eene tijd onlustiger, verdrietelijker, of swaerder in den Toom is, als d' andere tijd, niet eens bedencken, dat

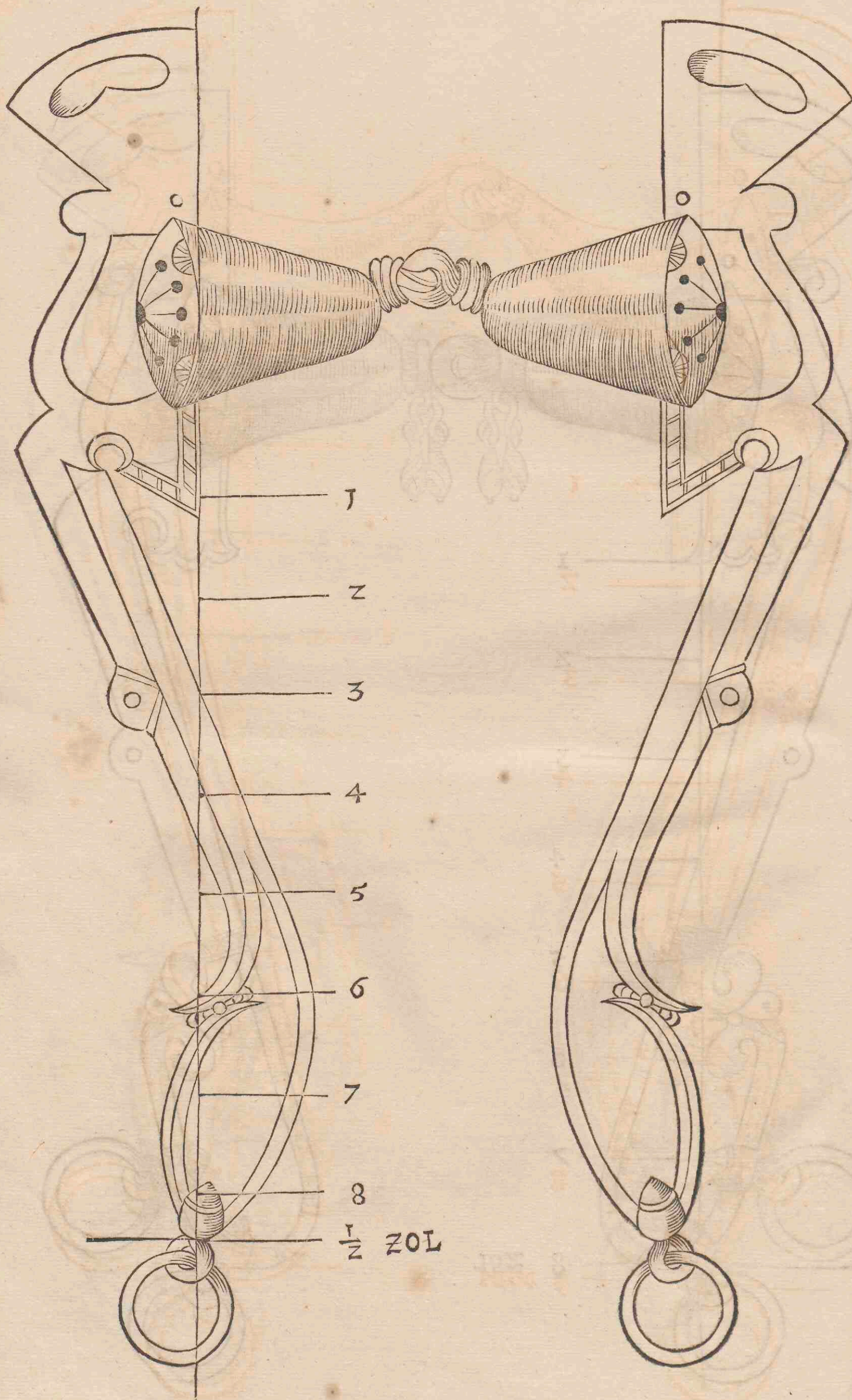
het voornaementlijck van deese oorfaeck komt; maer terstond hun beste Middelen ter hand neemen; welke sijn, niet alleen d' opene, maer meenigerley andere harde Gebitten; waer tegens ick vooren overvloedigh genoegh *geprotesteert* heb; en segge wederom, datmen om de verhaelde en meer andere oorfaecken aen geen jonge Paerden de geslootene Hol-Mondstucken voor 't vijfde laer haers Ouderdoms, en eerste t' eenemael tot gehoorfaemheyd en een reghte *ordre* gebraght sijn geworden, veranderen magh, hoe seer oock de *qualiteyt* des Monds d' openingh des Gebits van noden moght hebben. Want als 't Paerd wel gehoorfaem sal sijn op 't geslootene Mondstuck, onder welke de Laeden geheel blijven, en dat ghy 't dan ter reghter tijd de behoerlijcke vrijheyd der Tonge geeft, door d' openingh des Gebits, soo sult ghy 't Paerd maer dies te *perfecter* in den Toom vinden. Ondertusschen wil ick evenwel van de Toomers geerne een beeter bericht hier van verwaghten.

D' openingh des Gebits moet geschieden nae de *Qualiteyt* des Monds, niet te veel noch te weynigh, nae dat het Paerd breede of smalle, hooge of laege Laeden, en voornaementlijck, nae dat het een dicke en groote tonge heeft, om welckers wil alleenlijck d' openingh des Mondstucks geschieden moet. Want indien de tongh kleyne en dun was, soo sou het niet nodigh, maer veel meer schaedelijck sijn, een open Gebit te geven. En ofmen schoon de Tongh haere vrijheyd gaf, soo moet sulcks evenwel niet geschieden, gelijk eenige willen, met hooghverhevene Galgen; maer 't opene Mondstuck moet altijd boven in 't Slot-yser te gelijk op de tongh helpen draegen, op dat het niet alleen geheel op de Laeden moght wercken.

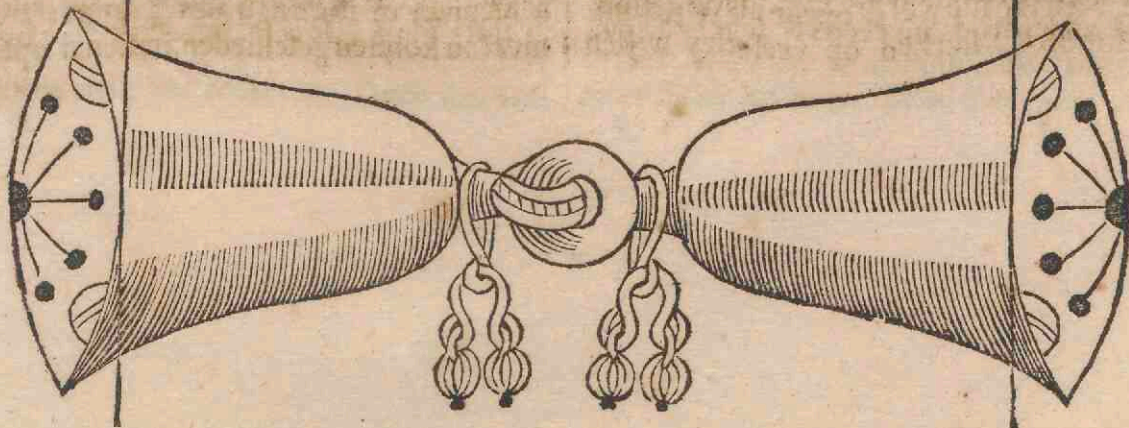
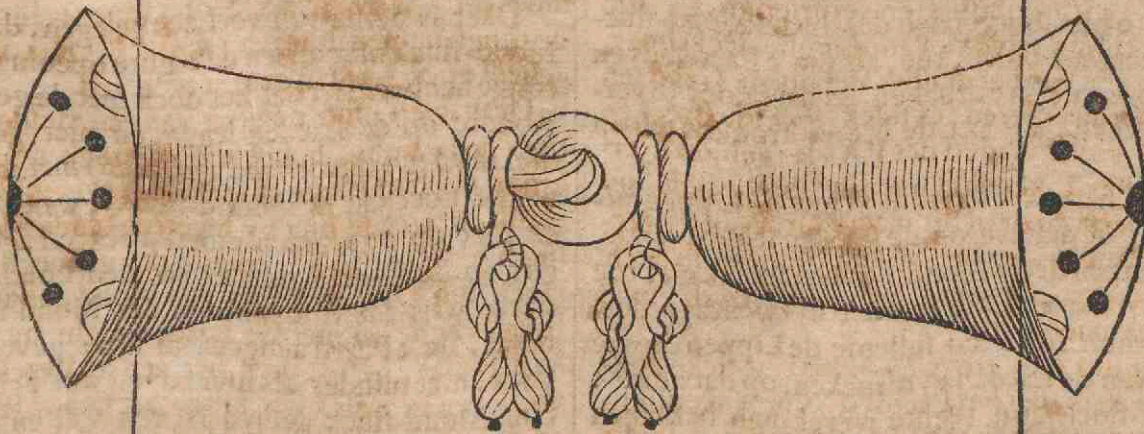
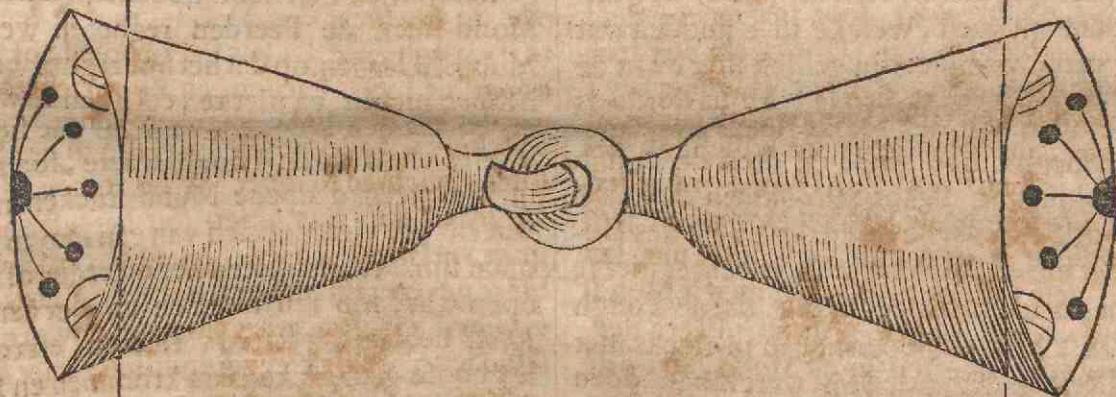
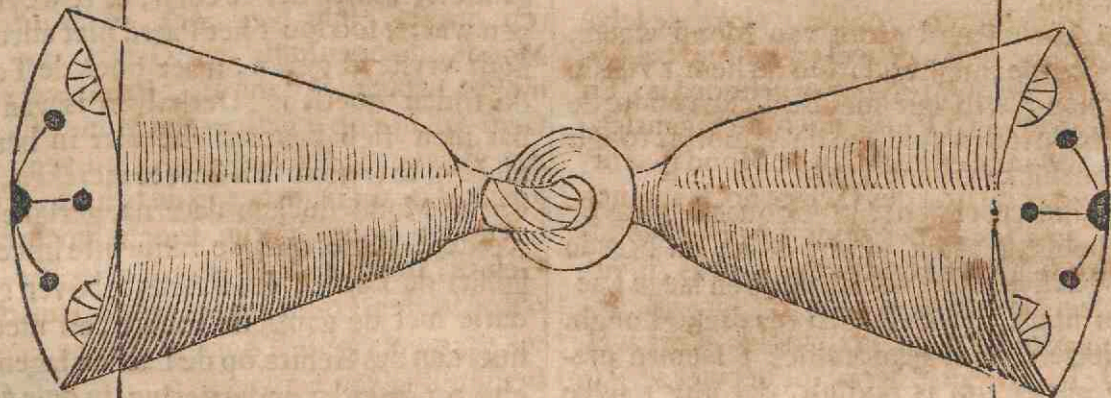
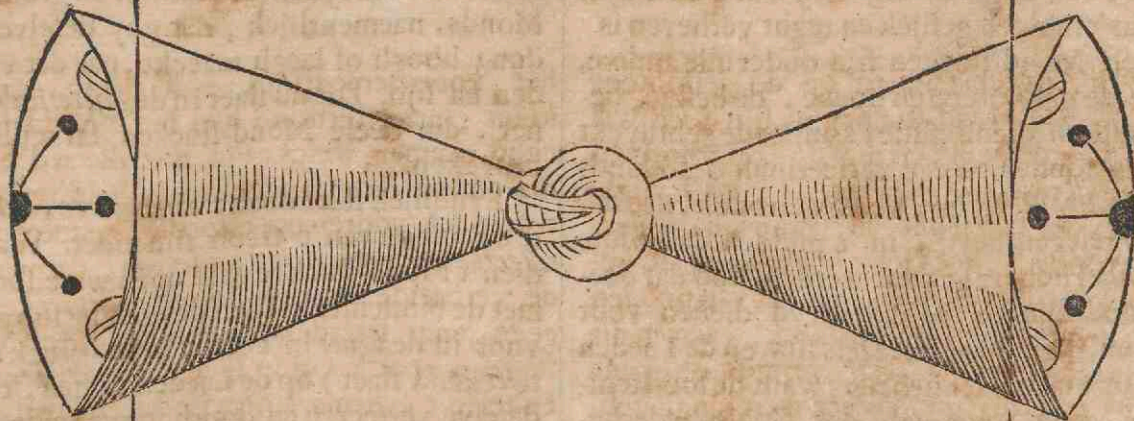
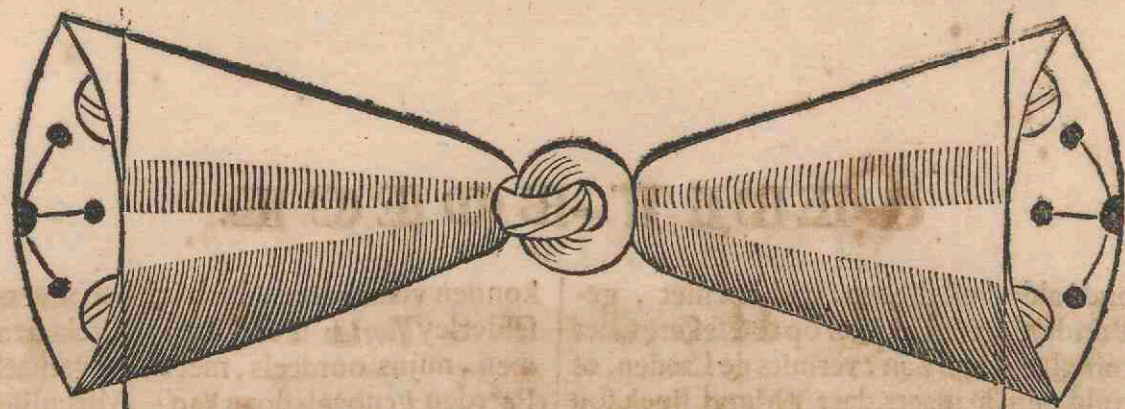
Derhalven, soo 't Paerd van een middelmatige *proportie* is, hebbende de tongh noch te groot noch te kleyne, soo sal de vrijheyd van 't eerste en tweede hier by afgeteekende Mondstuck, als de halve openingh, genoegh sijn. Doch soo 't Paerd kleyne van Mond, onder de tongh engh, en met de Laeden dicht by malkander was, gelijk men fiet aen de Verckens, die boven in 't dick der kinne-backen wijd sijn, en daer tegens sich in de Mond verliezen, smal en spits sijnde, soo sal het derde hier by afge-

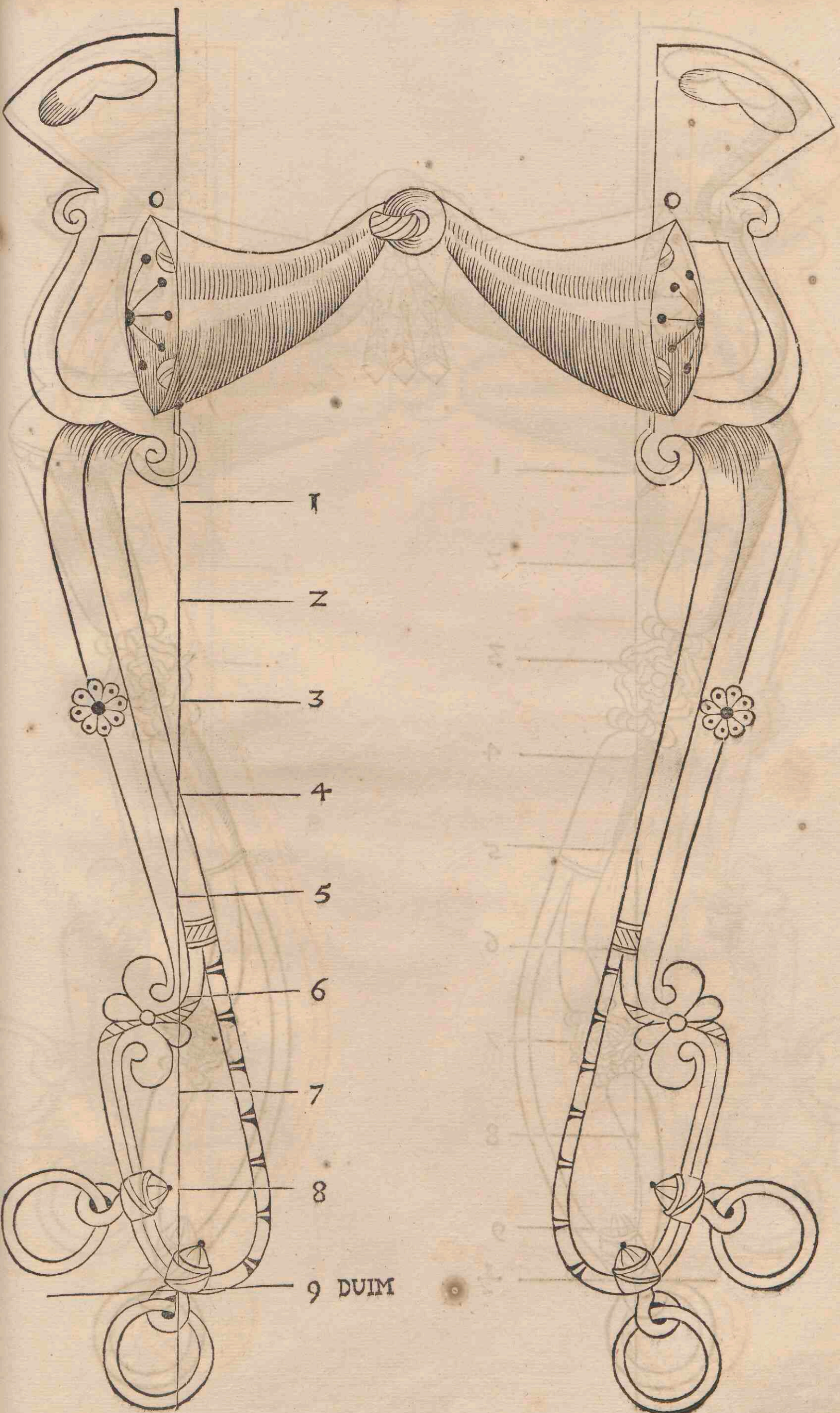
teec-

$1 \frac{1}{2}$ ZOL

9 DUIM

reeckende alderbest dienen, wijl het niet, gelijk d' andere, afgefet is, of op een sekere maet d' openingh hebben kan, vermits de Laeden, of de Kevels, aen de plaets, daer 't Mond-stuck fou leggen, soo engh en dicht by malkander sijn, maer in 't midden gelijk en recht verheven is.

Deese Mond-stucken sijn onder alle andere, beyde de geslootene en opene, de beste, bequaemste en dienstighste, konnende gebruyckt werden sonder eenige verfeeringh des Monds tot allerley Paerden; en mogen oock, nae der selver gelegentheyd, in 't midden des Slots noch veel hooger gericht werden. Soo dat deese Mond-stucken insonderheyd dienen voor Paerden, die engh van Kevels sijn, en de Laeden dicht by malkander hebben; want de foodaenige sal deese openingh des Gebits alderbequaemst sijn.

Maer soo 't Paerd groot van Mond waere, en een breede tongh had, soo sal hem 't vierde best dienen, wijl het met de dicke rondte de Mond op de sijden vuld, en daer door de tongh de behoortlike vryheyd geeft.

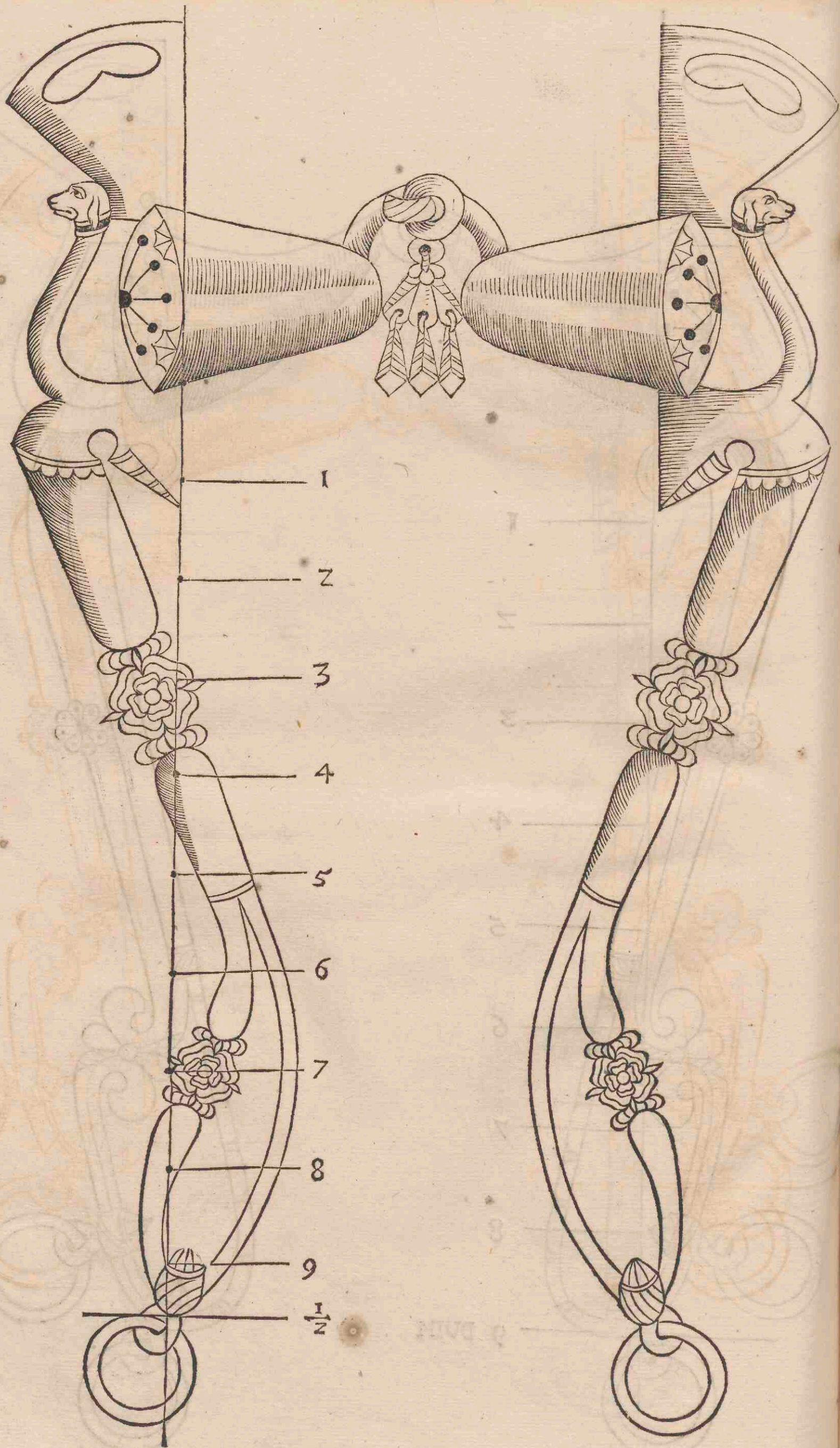
Doch indien 't Paerd van een quaede *proportie* was, hebbende niet alleen dicke en breede Kinne-backen, maer oock breede en laege Laeden, en noch daer en boven een dicke Tongh, (wjl deese dingen gemeenlijck t' saemen plengen te gaen) soo is nodigh, dat ghy 't selve (doch maer soo veel als behoortlike is) de gantsche openingh geeft, welke in 't midden wat hooger verheven moet sijn, gelijk hier by in de vijfde en sesde *figuer* te sien is. Mijns oordeels is deese openingh des Mond-stucks overvloedigh genoegh, hoe groot en dick de Tongh oock sijn moght. Want schoonmen de tongh de behoortlike vryheyd en openingh des Gebits moet geven, soo moet sulcks echter niet te veel sijn; maer men moet letten, dat de Tongh boven in 't Slot des openen Mond-stucks niet maer alleen op de Laeden sijn werckingh doen moght. Daer en boven diend de hoge openingh, of de hooge galgh der opene Mond-stucken, nergens anders toe, als om 't Paerd boven aen't gehemeld te drucken, en daer door te veroorsaeken, dat het de Mond kromme en op sparre.

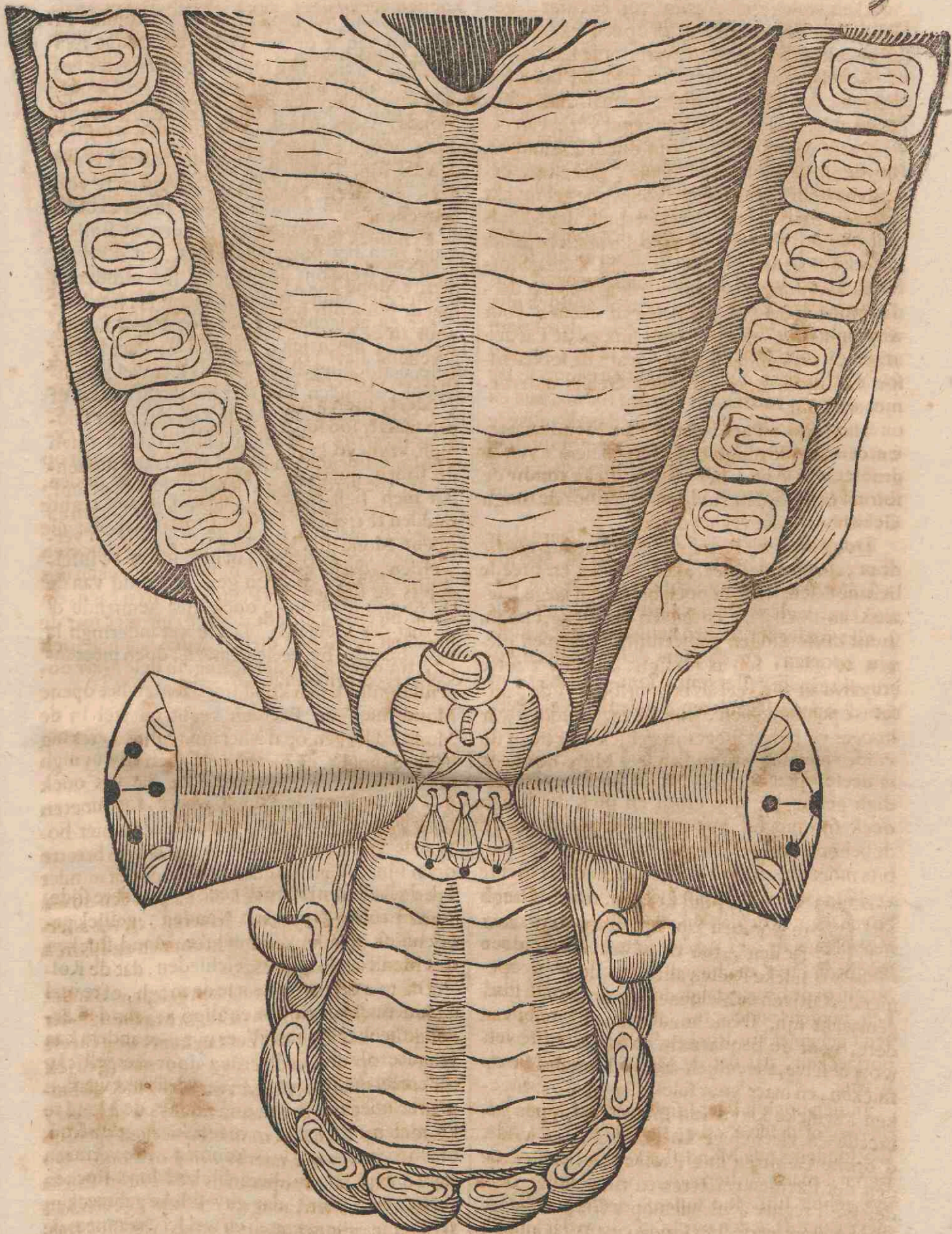
Indien oock 't Paerd sijn met de Lippen *salveeren*, of deselve op de Laeden leggen wilde, soo soudendeese Mond-stucken sulcks niet toe laeten; maer wijlse tegen 't uytwendige deel uyt-geholt sijn, soo sullense de Lippen dies te meer van de Laeden uyt drucken, op dat alsoo 't Mond-stuck sijn reghte werckingh bekomen moght. Men sou soo wel d' opene als de geslootene Hol-Mond-stucken op veelerley wijzen

konnen veranderen, doch ick heb niet meet als sesderley *soorten* hier willen afteeckenen, wijlmen, mijns oordeels, met deese verhaelde alle Paerden genoegh doen kan: Alleenlijck moet men onderscheyden de *qualiteyt* en grootte des Monds, naementlijck, dat ghy deselve dick, dun; hoogh of laegh maeckt, nae dat van noden sal sijn. Dit nu staet in de *discretie* der geener, die deese Mond-stucken sal willen gebruycken.

Eyndlijck staet nocht 't *observeeren*, hoe wijd d' openingh van 't Gebit sijn moet. Want indien 't Mond-stuck te wijd open ware, soo fou 't met de binnenste hoeken des gebits (soo als hier voor in de *figuer* in 't eerste Mond-stuck aengeteckend staet) op de Laeden treffen, 't welck deselve verfeeren en doorbooren soude. In tegendeel, indien het te engh, of te weynigh open waere, soo fou 't het Paerd niet alleen weynigh vryheyd geven, maer oock de Tongh op de sijden quetsen. Derhalven is van noden, dat men sijn beneerstighe hier in het reghte midden te treffen. En staet te mercken, dat alle opene Mond-stucken daer nae gericht moeten werden, datse met de binnenste hoecken des gebits de Laeden des Paerds te boven gaen, op datse met de gantsche rondte, en niet met de hoecken des Gebits, op de Laeden lagen, gelijk ghy, tot meerder onderrigting, in dese *figuer* oogenschijnlijck sien kond, hoedaenigh het opene Mond-stuck de Paerden recht en wel in de Mond sal leggen, op dat het sijn reghte wercking hebben moght, en niet te veel noch te weynigh op de Laeden arbeydde. En op dat het oock niet te engh op de Tongh waere, soo moeten in 't gemeen d' opene Mond-stucken niet boven de vijf vierendeelen van een Duym breette open sijn. Want indien het meerder of minder open was, soo fou 't een en 't ander een quaed *Effect* hebben, 't Paerd verfeeren, en tot allerley boose gebruycken van krommen en sparren des Monds veroorsaeken.

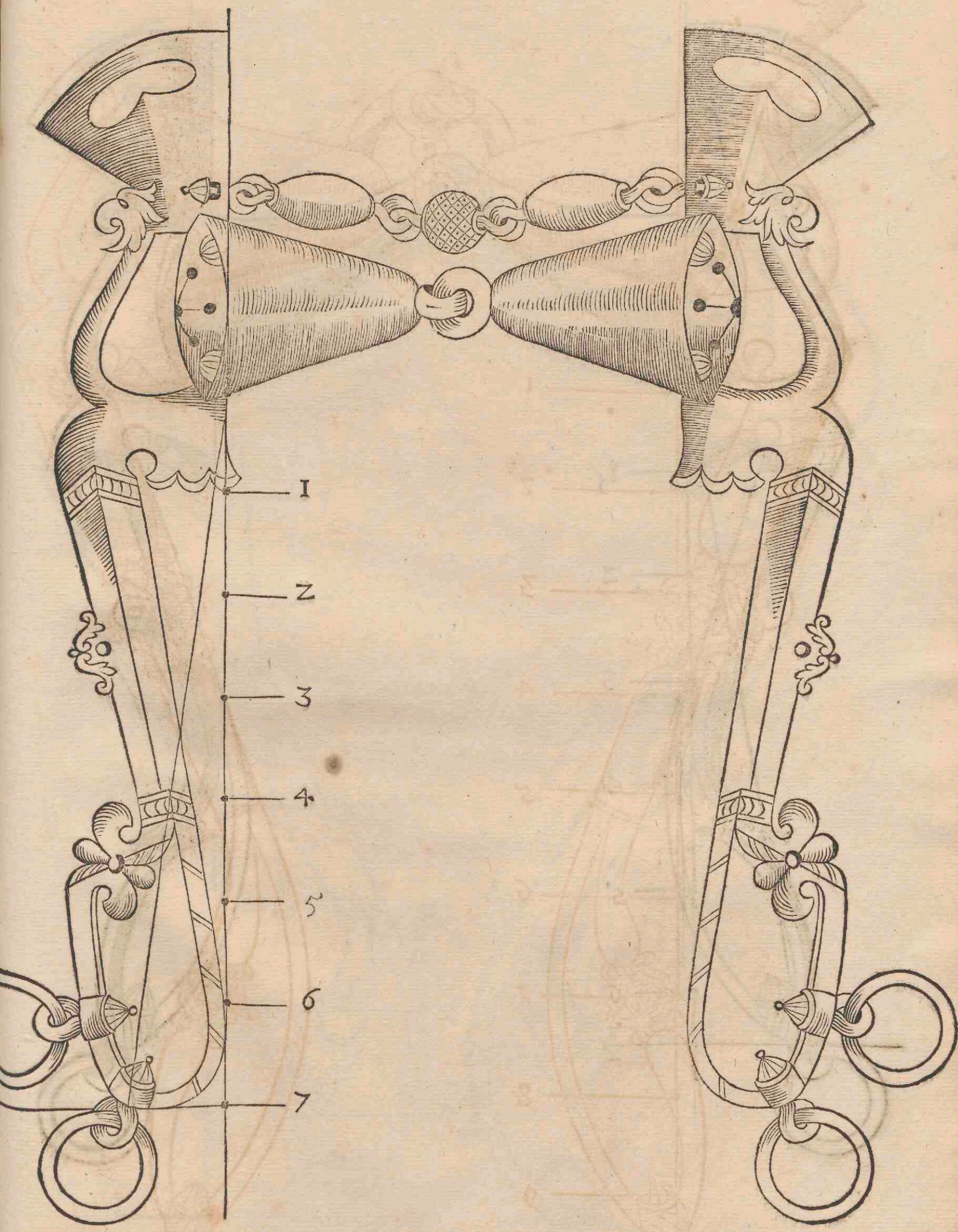
Daer is derhalven veel aen gelegen, dat het Mond-stuck niet alleen de reghte openingh der tonge hebbe, maer dat het oock met de geheele Rondte op de Laeden legge, en niet (gelijk dickmael uyt onverstand geschied) met de binnenste hoecken des Mond-stucks; welke vry en niet op de Laeden moeten leggen, gelijk ghy in de voorgaende *Figuer* sien kond. Op deese wijs sal d' openingh des Mond-stucks recht, en 't Paerd aengenaem sijn; gevende 't selve, niet minder als hier boven van 't geslootene Mond-stuck geseyd is, een vast en recht aenleunen of stuttingh des Tooms: 't Welck niet sou konnen geschieden, indien d' openingh

en halve Dringh-stangen mer een ringh of son-
 der ringh in de Mond van een groote wer-
 kingh sijn, om de Paerden daer mée te verheffen,
 te reghten en te versceckeren. Doch ick ver-

aght dese en diergelijcke verhoogingh der Olij-
 ven en Bollen, en segge, dat het vergeeffsche *In-*
ventien sijn, die in d' opinie en Inbeeldingh
 meer *Effect* hebben, al in d' *Operatie*, om de
 Paer-

Paerden daer mēē te helpen. Want de verhoogingh van foodaenige ringen of andere diergelijke Middel-stucken fullen niet meer werken, als dat de Paerden daer door leeren de Mond opsparren en krommen, soo dickmael als sy deselve boven aen 't gehemelt fullen voelen. My behaeghd oock niet, datmen veel kleyne Ketenkens of spel aen de Mond-stucken hanght, wyl de Paerden in 't Speelen en 't gintsch en herwaerts trecken der tonge deese Ketenkens en 't Mont-spel dikmael met sich optrecken, en onder 't Mond-stuck brengen. Indien men dan even ter selver tijd (gelijk niet weynighmael gebeuren kan) oock den Toom aentrock, om 't Paerd daer mēē te helpen, soo sou 't selve daer door gedrukt en gequetst; jae met eenen veroorsaect werden tot snacken en onvastigheyd des Kops. Soo dat de quaede werckingh van deese Ketenkens en Mont-spel grooter is, als 't voordeel, datmen daer door sou mogen bekomen; insonderheyd in d'opene Gebitten.

Evenwel, indien ghy meend het Paerd daer door een lust tot het Gebit te maecken, soo sou best sijn, dat sulcks geschiede met kleyne Ketenkens, welke foodaenigh gesteld sijn, dat se niet onder of tusschen het Mond-stuck konnen koomen, en datmen deselve alleen gebruyckte in de geslootene Mond-stucken; want tot d'opene Gebitten souden se veel meer

schaedlijck als nut sijn. Hier tegens konnen in 't midden van 't opene Gebit een Mont-spel hangen, 't welck sich gintschen herwaerts bewegen, maer evenwel niet onder 't Mond-stuck koomen kan; gelijk in deese hier by afgeteeckende te sien is.

Eyndlijck, de lieflijckheyd des Monds is aen een gantsch andere plaets te soecken en te vinden, als datmen deselve meend te verwecken met Ketenkens, Mont-spel, Ringen of Bollen. Want men siet oogenschijnlijck, en d'ervarentheyd leerd ons daegelijcks, hoe minder en sleghter het Mond-stuck of Gebit is, hoe lieflijcker en aengenaemer het een Paerd sal sijn. Derhalven meen ick, datmen de Paerden by deese lieflijckheyd des Monds seer wel, jae alderbest behouden kan met het sleghte *Canon* of *Hol-Mond-stuck*, sonder de *Fantafijen* der seldsaeme *Inventien*, meenighvuldige veranderingh der Mond-stucken, nergens anders toe dienende, als tot verderf der Paerden. En ick geloof, dat de veelvoudige verwisselingh der Gebitten een gewis teecken is van de *desperatie* en verwarringh des Berijders, in hem selven twijffaghtigh sijnde, en geen gewisse grond van de Toomingh hebbende, oock niet kennende d'*Effekten* der Gebitten. Deese veranderingh is hedenstaeghs by veele gemeen, doch meerendeel vergeefs en onnut.

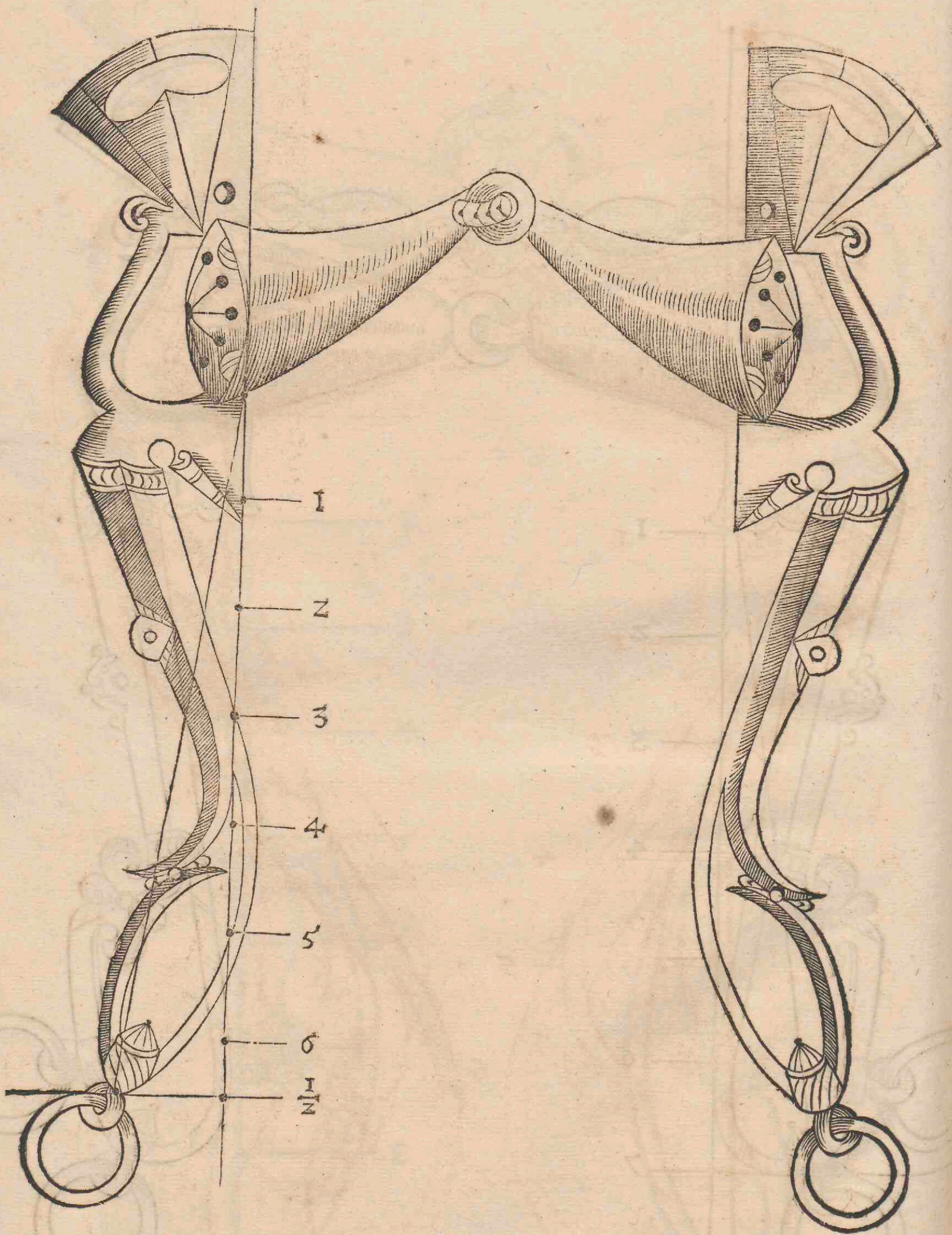
IV. HOOFSTUCK.

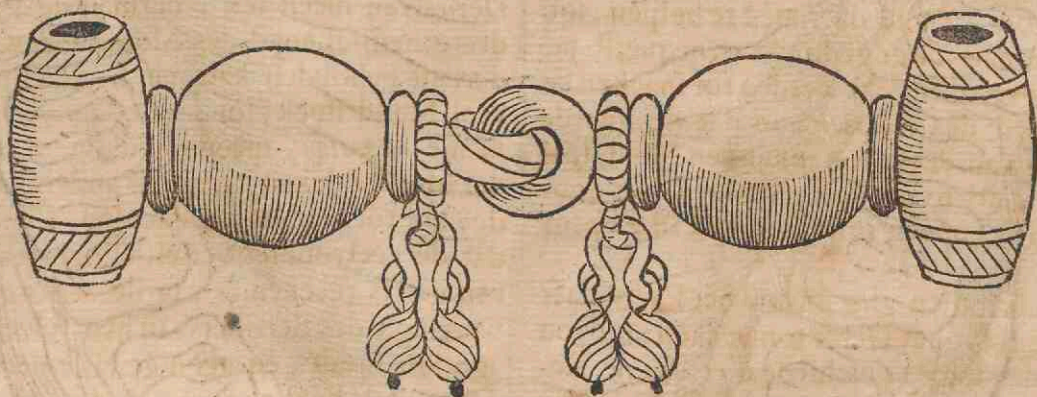
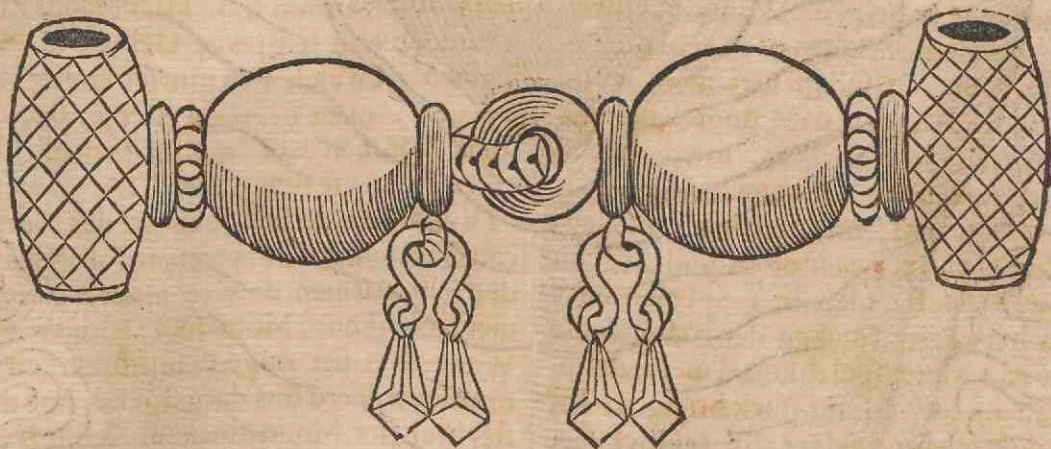
Van de Mond-stucken met Rollen.

Indien ghy lust kreeght, om uw Paerd te toomen op Mond-stucken met Rollen, soo woud ick u raden tot sulcke Rollen alleen, die op de manier der Olijven en Meloenen, doch gantsch glad gemaect sijn. Deese houd' ick, onder alle andere, voor de bequaemste en beste. Doch ick wou deselve alleenlijck aen geslootene Mond-stucken, en maer voor sulcke Paerden gebruycken, welke kleyn van Mond sijn, en laege, breede en vleeschige Laeden hebben. Want d'opene Gebitten met Rollen souden de Laeden der Paerden verfeeren en wonden, soo dat deselve 't reghte aenleunen op 't Gebit vlieden, en daer door verfeeren souden. 't Welck oock desgelijcks sou konnen geschieden met de geslootene Mondstucken met Rollen, indien de selve niet nae de gelegentheyd des Paerd in aght genoomen, en daer heenen gericht werden, dat

sich de Rollen niet op d'eene of d'andere sijde, binnen of buytenwaerts wenden, gelijk gemeenlijck aen al diergelijke Mond-stucken met Rollen pleeght te geschieden, dat de Rollen of te veel inwaerts nae de tongh, of te veel uytwaerts nae de lippen, en alsoo nevens de Laeden komen te leggen. Waer uyt niet anders kan volgen, als dat de Paerden door diergelijke Mond-stucken gequetst, en veroorsaect werden tot veelerley boose gewoonten, als, de Mond te krommen, te sparren en te snacken met de Kop.

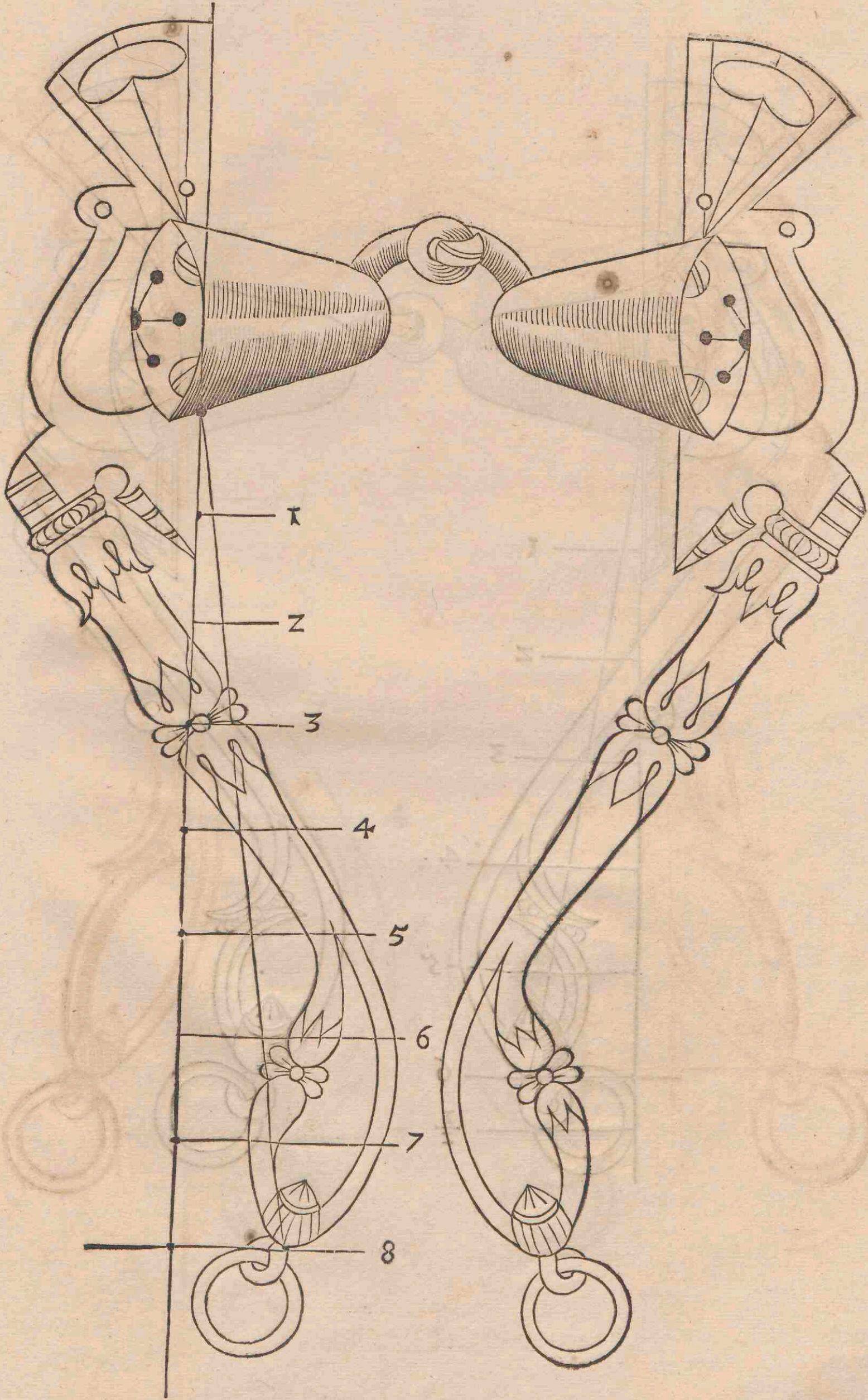
Doch om dit te voorkoomen, soo vermaen ick u, indien ghy diergelijke Mond-stucken gebruycken wilt, dat ghy sulcke gebreecken vlijtigh in acht neemt; en wel let, wanneer de Rollen des Mond-stucks op d'een of d'andere sijde nevens de Laeden quaemen te leggen, dat ghy dit gebreck vergoed, door de voorschuyvingh van kleyne Ringhskens, ter plaets daer
sich

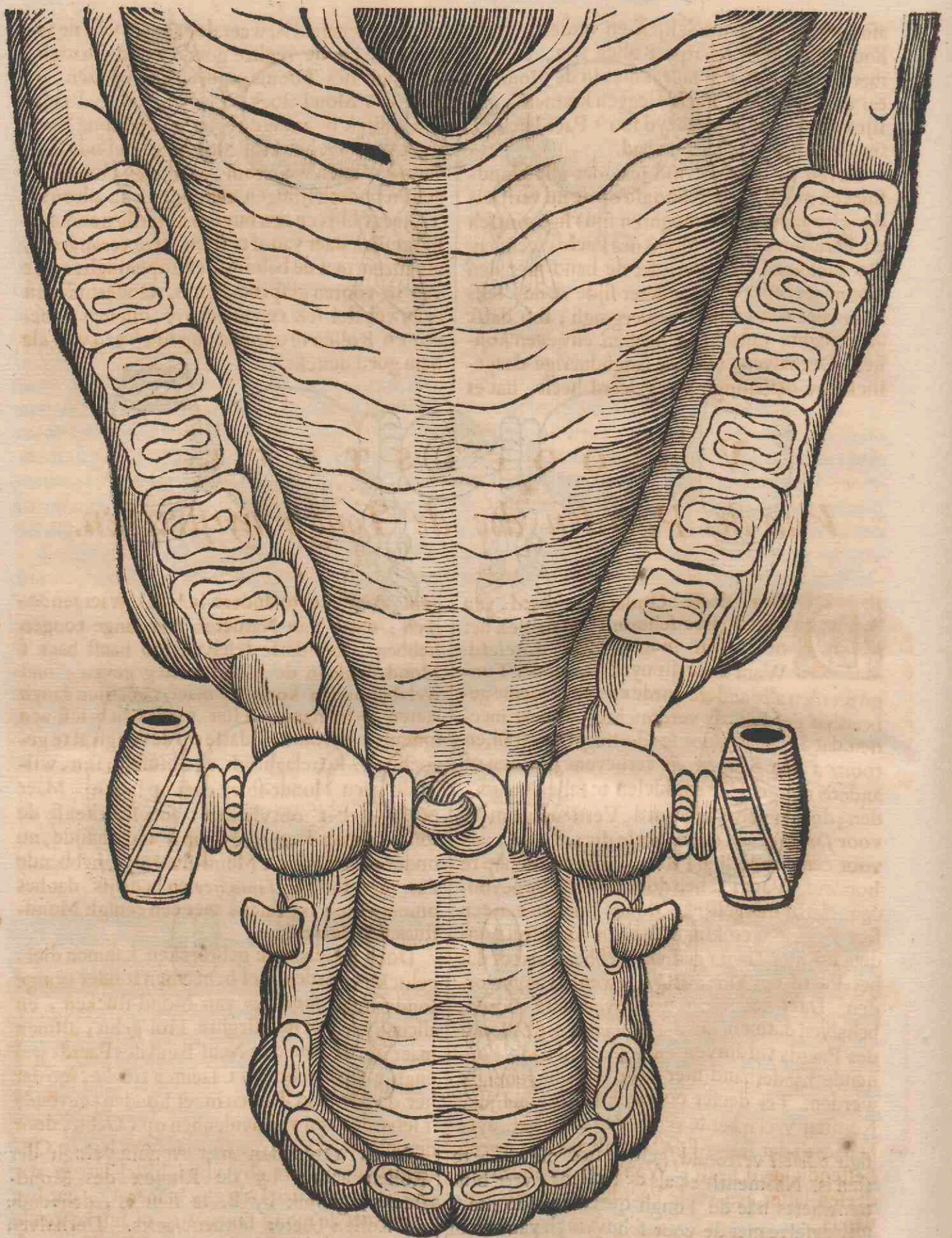

figh't defect verdoend, gelijk in deese Figuer te sien is. Naementlijck als de Rollen te verr' binnenwaerts nae de Tongh quaemen, soo moet ghy deselve met de voor-schuyvingh van een of twee Ringen voor by't Slot te rugg' drijven gelijk by de Letter A. afgeteekent staer. In tegendeel, wanneer de Rollen te verr' buytenwaerts nae de Lippen, en gelijk als nevens de Laeden quaemen te leggen, soo moet ghy dit

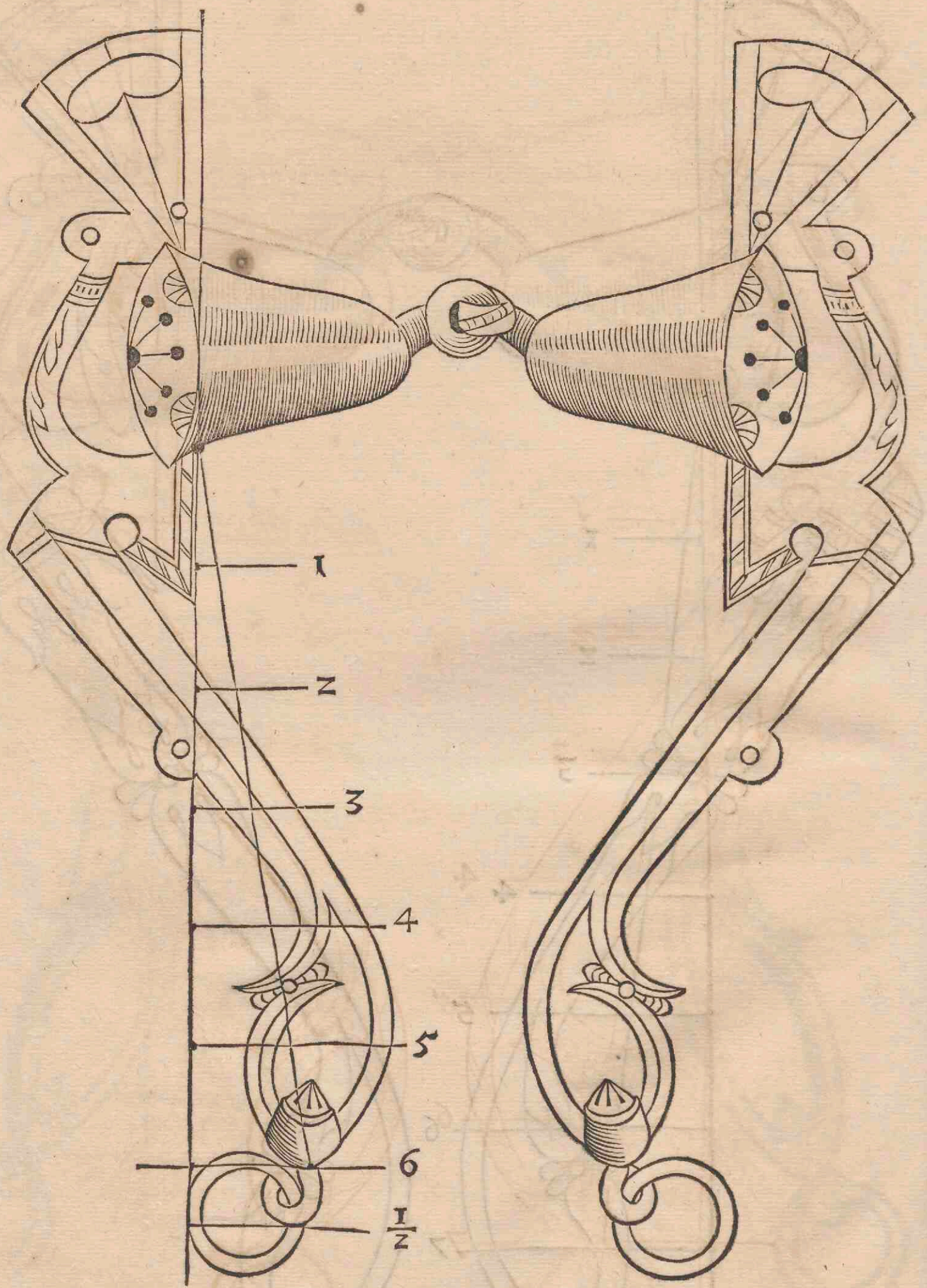
gebreck vergoeden met verschuyvingh der Rollen achter by de Ringen des Mondstucks, gelijk by B. te sien is, drijvende de Rollen beeter binnenwaerts. Derhalven sijn deese Ringen of Bollen niet geordonneert (gelijk misschien eenige meenen moghten) op dat daer door't Mond-stuck dies te grooter werkingh moght hebben, maer alleen om de Rollen gintsch en herwaerts te kunnen schuyven, nae

nae de gelegentheyd van een yeder Paerd, en
nae dat nodigh is; op datse ter behoorlijcker
plaets geright wierden, om recht en wel met de
gantsche rondte op de Laeden te leggen; ge-

lijck ghy tot meerder naerightingh hier sien
kond, hoe en op wat wijs dit Mond-stuck met
Rollen recht en wel in de Mond van 't Paerd
moet leggen. Hier uyt nu kond ghy lichtelijck
afnee-

afneemen, hoe schaedelijck en verderflijck de hooge smalle en scharpe Rollen sijn, welcke mer soodaenigh een *Iustesse* niet in de Mond en op de Laeden des Paerds leggen kunnen, gelijk deese: Insonderheyd soo 't Paerd hooge, smalle en maegere Laeden had.

Boven dit alles bevind ick, dat alle Mondstucken met Rollen (schoonse op de nu verhaelde wijs *geordonneert* moghten sijn) sich gintsch en herwaerts in de Mond des Paerds wenden, soo dickmael den Berijder de hand met den Toom ter eener of ter anderer sijde wend, selfs maer met een geringe beweegingh; soo datse geen reghte vastigheyd hebben en geven kunnen. Derhalven, wijl de langhduerige daegelijcksche oeffeningh my geleerd heeft, dat'er

niets ter weereld is, waer door een Paerd de vastigheyd en de reghte goede middelmatighe stuttingh des Tooms gegeven kan werden, als door een Mond-stuck, 't welck vast en d' eene tijd gelijk d' andere recht in de Mond leyd; waer voor ick het Hol-Mond-stuck houde, soo vermaen ick u wederom, in allerley Handelingen en onderwijfsingen eenighlijck en alleen by 't selve te blijven, en buyten uysterste nood niet lichtelijck daer van af te staen, of te veranderen, als alleen met de behoorlijcke openingh, waer van te vooren gesproocken is. Ondertusschen evenwel stel ick een yeder vry, om met Raderen en Rollen te toomen, op sulck een wijs als hem goed dunckt.

V. H O O F T S T U C K.

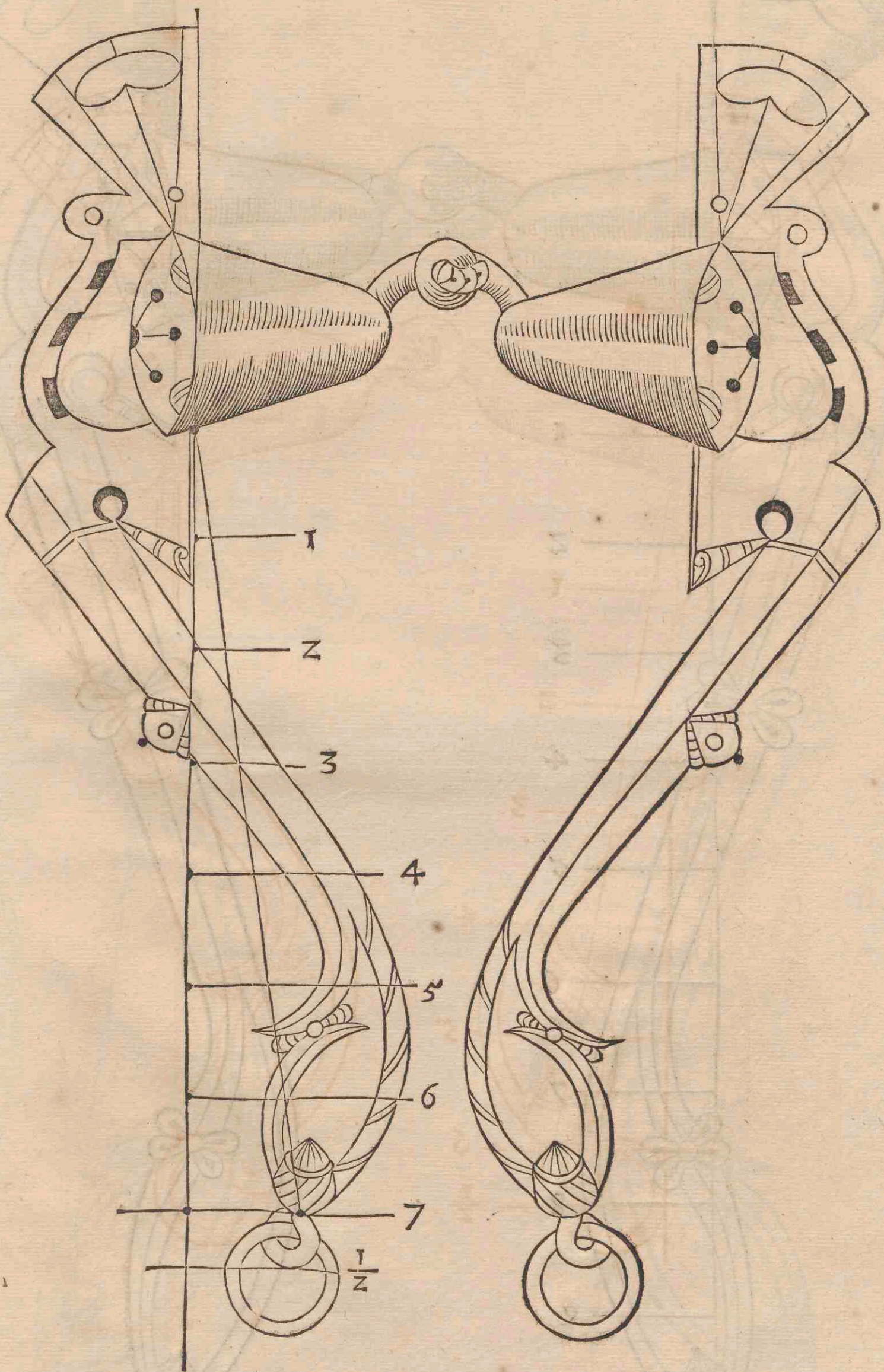
Van de Paerden die de Tongh uytstrecken.

Door deese Ondeughd werd een Paerd (hoe schoon en Adelijck het oock sijn moght) seer ontciert: Want door dit uytstrecken der Tonge werden alle andere goede en aengenaeme gebeerden gelijk als verdonckerd. Veele meenen, dat dit quaed door sonderlinge Gebitten, en toomen met Ringen en verhevene poorten of andere diergelijcke middelen te sullen vergoeden; doch deselve sijn van de Verstandige meer voor *fantasijen* en een enckele dwaesheyd, als voor een sonderlinge Konst en weetenschap te houden. Want ick heb door *Experientie* bevonden, dat al diergelijcke Mondstucken van een seer sleghte werckingh sijn, en voor deese ondeughd niet langer gediend hebben, als tot dat het Paerd het Mond-stuck gewend was geworden. Daer nae was 't weer even alste vooren, behalven datmen, om der tongen wil, de Mondt des Paerds verdorven en gescheurd had, konnende naederhand niet weer te recht gebraght werden. Ter deeser oorsaack sijn diergelijcke Konsten veel meer te vermijden als te gebruycken; wijl der selver *Effect* seer sleght is, en geen bestendigheyd heeft: Want ick bevinde, dat deesen laster aen veele Paerden seer verscheyden is.

Enige Paerden hebben groote, dicke en onbeweeghlijcke Tongen, soo datse deselve niet wel gintsch of herwaerts trecken en regeeren kunnen, maer laetense als ongevoellijck en dood onder 't Mond-stuck uyt de Mond han-

gen. Aen eenige andere heb ick waergenomen, datse van Natueren seer lange tongen hebben, soo datse deselve, soo haest haer 't Mond-stuck in de Mond werd gegeven, niet wel behouden kunnen, maer tamelijck langh laeten uythangen. Hier tegens heb ick aen sommige bevonden, datse op de tongh al te gevoellijck, kittelaghtigh en onrustigh sijn, willende geen Mondstuck daer op lijden: Maer om 't selve t' ontylieden, soo streckense de tongh nu op d' eene, dan op d' andere sijde, nu onder, dan boven 't Mond-stuck uyt, hebbende daer mēē soo veel *fantasijen* en bedrijs, dat het onmogelijck is, sulcks met een eenigh Mondstuck te beletten.

Doch soodaenige gebreecken kanmen diergelijcke Paerden wel beneemen sonder eenige sonderlinge *Inventien* van Mondstucken, en alleenlijck met het sleghte Hol-gebit, als men maer let, datmen den Neuf-band des Paerds wel engh t' saemen doe en t' saemen trecke, soo dat het de Mond geslooren moet houden; gevende 't selve dan een vast aenleunen op 't Gebit, door de vastigheyd en 't *Temperament* uws hands. Ondertusschen moet ghy vlijtighlijck letten, dat ghy, soo dickmael als ghy bemerckt, dat het Paerd met de mond *fantaseert*, of sulcke quade manieren met de tongh wou maecken ('t welck gy in de hand des Tooms seer wel voelen kond, schoon 't oock maer in 't minste met het Mondstuck speelde) dat ghy 't (segg' ick) terstondt straft met verwingingh des Hands van d' eene

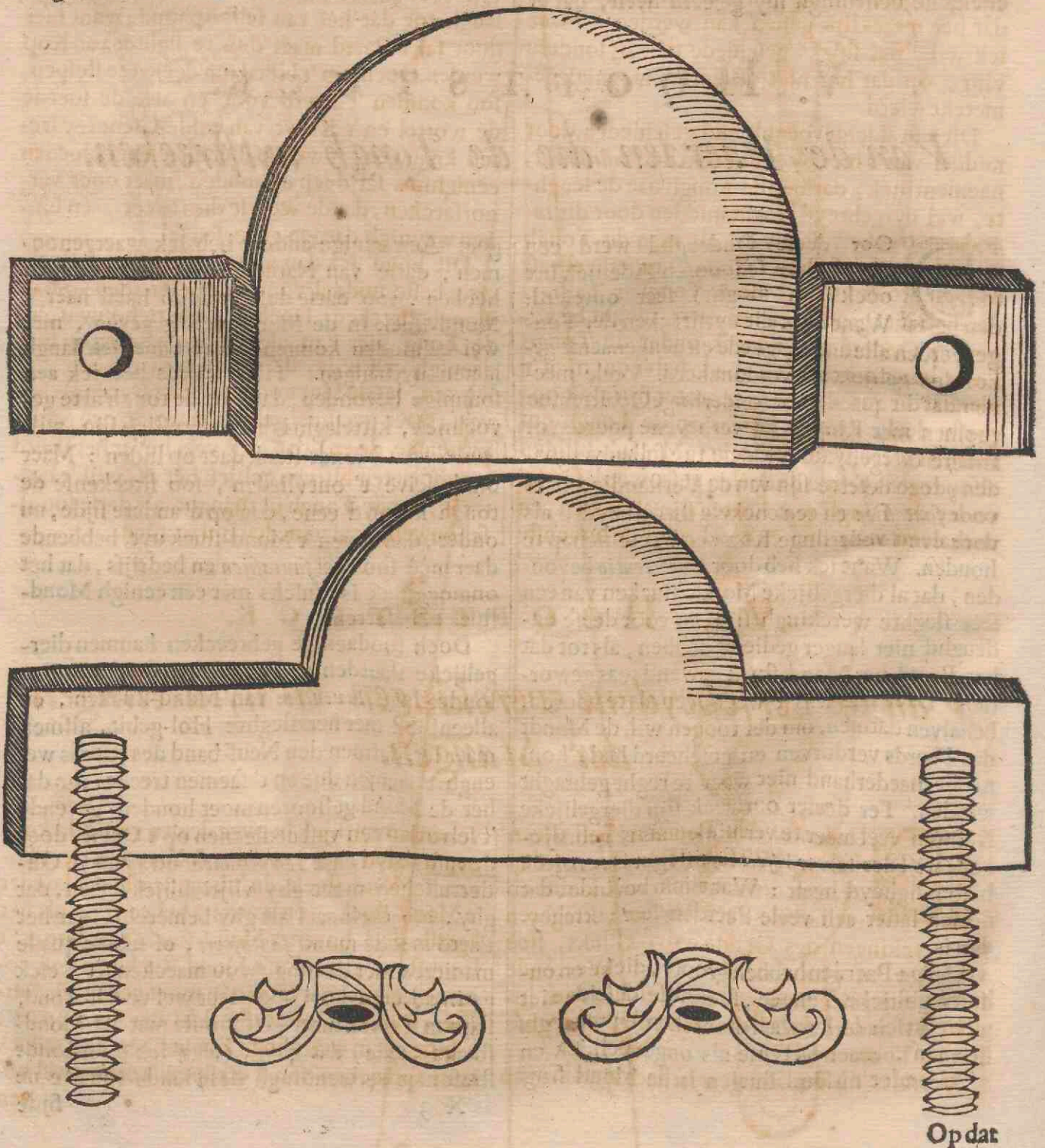

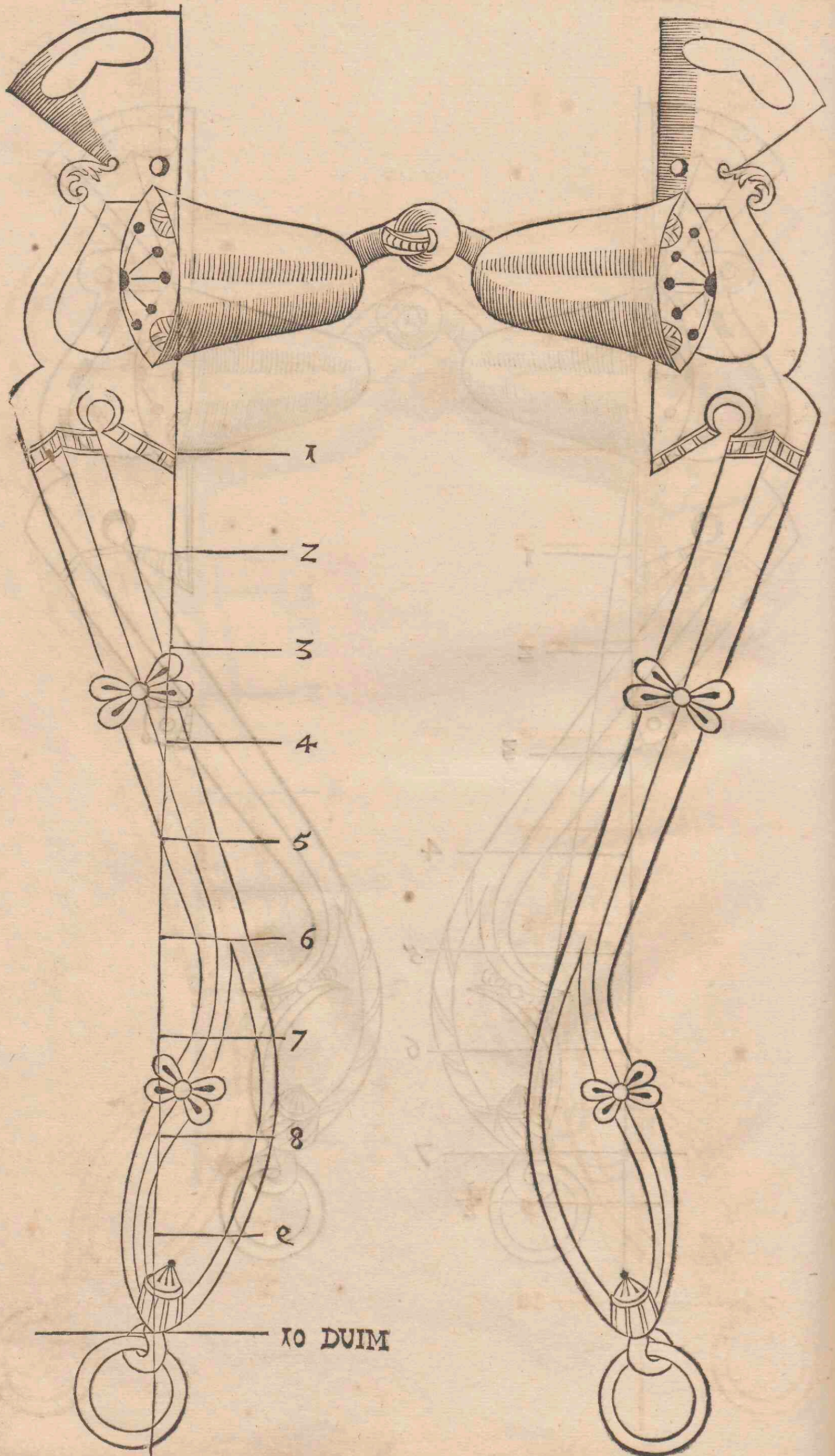
fijde ter anderer ; en te gelijk oock met de Spooren ; doch niet sterck , maer alleen soo veel , als nodigh is , om 't Paerdt van sijn *fantafijen* af te brengen , agh neemende op de bewegingh des hands , en de straf der Spooren. En ghy sult bevinden , dat al de Paerden , welke met de Tongh te veel *fantaseeren* , door deese straf van die ondeughd af staen , en door daegelijcksche Oeffeningh sich gewennen sullen de Mond geslooten , en de Tongh (sonder sulcke *fantafijen*) recht en wel onder 't Mond-stuck te houden.

Mijn gevoelen is , dat men op deese wijs vele , jae meest alle quaede gewoonten en onmanierlijkheden , die de Paerden met Mond of Hooft begaen , kan *Corrigeeren* , afwenden en verhoe-

den , meer als door eenige sonderlinge Gebitten , of andere diergelijcke vergeeffsche Konsten , die tot sulcke ondeughden gebruyckt , en van eenige seer hoogh *geextimeert* werden , alhoe-welke meerendeel van een gantsch sleghte werckingh en onnut sijn.

Daer werden oock veele Paerden tot deese ondeugd gewend en veroorsaect door 't Sout , 't welck eenige aen 't Gebit plegen te doen. Want hier door leeren se eerstelijck de Mond te lecken , en eyndlijck de Tongh nae 't Sout uyt te strecken. Deese wijs van doen behaeght my niet , wegens de quaede gebruycken , die daer uyt koomen t' ontstaen ; waer van wy in 't vierde Hooft-stuck des eersten Boecks gesproocken hebben.

10 DUIM

Op dat nu deese laster (welcke een Paerd feer oncierd) sonder sulcke bysondere en konstige Mond-stucken, en sonder bedervingh des Mondes de Paerden gantsch ontwend en benoemen moght werden, soo vind ick onder alle *Inventien*, die tegens dese Ondeugd bedaght konnen werden, geen beeter middel, als datmen een stuck (naementlijck, soo langh als sy de Tongh laeten uythangen) daer van af snijde; want hier door sal dit gebreck verbeterd, en de Mond onverfeerd behouden werden. Anderffins is 't een groote onverstandigheyd, om de Tongh wil de Mond van 't Paerd te verderven. Doch ick segh niet, datmen een Paerd de Tongh sal affnijden nae eygen goed-duncken, of gelijk eenige Boeren-Smits gewoon sijn te doen, soo dat het mercklijk gesien kan werden: Maer ick wil, dat sulcks geschiede met bysondere vlijt, op dat het niet of gantsch weynigh gemerckt wierd.

Dit kan aldergevoeghlijckst geschieden, door middel van 't hier by afgeteekende *Instrument*, naementlijck, datmen de Tongh nae de lenghte, wel uytgebreyd, recht midden door dit *Instrument* trecke, soo verr' als men de Tongh meend af te snijden. 't *Instrument* moet wel vast toegeschroeft sijn, op dat de Tongh in 't affnijden sich niet gintsch en herwaerts moght bewegen. 't Onderdeel, 't welck onder de Tonge komt, moet ontrent een goede halve duymen 't vierendeel van een vinger groter sijn als 't opperste deel, 't welck boven op de Tongh geschroeft werd, want wanneer 't Mes in 't snijden alsoo tegens beyde de deelen geset werd, soo sal onder de Tongh wat korter sijn als boven, en derhalven voor dun en rond, wyl de bovenste

Huyt op de Tongh uytsteeckt, en deselve werf scharp en vlack maeckt, gelijk te vooren; soo datmen 't affnijden gantsch niet, of immers feer weynigh sien kan. Ick selfs heb het aen sommige Paerden niet lichtelijck konnen bemerken, schoon ick die voortijdt met eygene handen gesneden had, soo glad en gelijk werd deese wegh-neemingh der Tonge genesen.

Eenige plegen nae de sneede de wonde toe te branden, op dat 'er niet te veel bloeds uytliet; doch ick kan sulcks niet prijsen; want het bloeden, 't welck door de sneede verweckt werd uyt te loopen, en nu door 't branden te rugg' werd gedreven, veroorsaect het Paerd veel meer Smerten, als anders. Ick hou derhalven voor beeter, datmen 't laet bloeden, soo langh tot dat het van selfs ophoud; want hier door sal 't Paerd maer dies te lighter van Kop werden. Doch om 't bloed ten deelen te stelpen, soo konnen 't Paerd voor en nae de sneede de wortel en 't Kruyt van wilde Cichorey laeten knauwen; 't welck niet alleen het bloeden eenighsins sal doen ophouden, maer oock veroorsaecten, dat de wonde dies te eer, en binnen weynigh daegen geneesen sal.

Dit houd' ick dan voor 't beste Mond-stuck, en 't beste middel voor sulcke Paerden, die de Tongh strecken. Doch ick waerschouw u, als de Tong' niet kan afgesneden werden op soodaenigh een wijs, als ick nu verhaeld heb, te weeten, dat de Huyt onder korter werde als boven (maer geessins gelijk eenige grove Smits plegen te doen) dat ghy veel liever het Paerd moght laeten blijven gelijk het is, wyl 't beeter is, dat de Tongh uythanght, als datse soo afschouwelijck afgesneden sou werden.

VI. HOOFSTUCK.

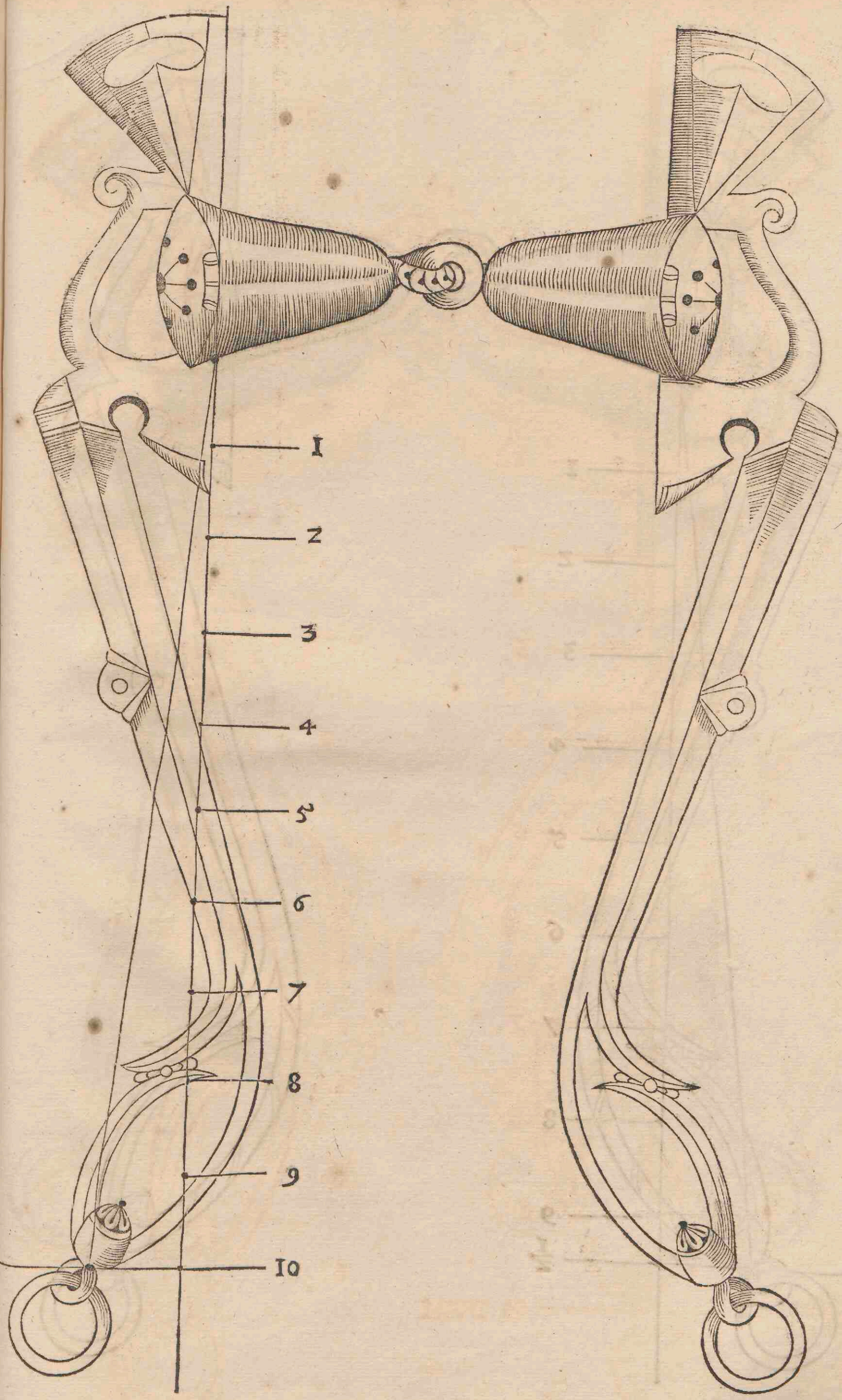
Van de verscheydene werckingen en uytdeelingen der Stangen.

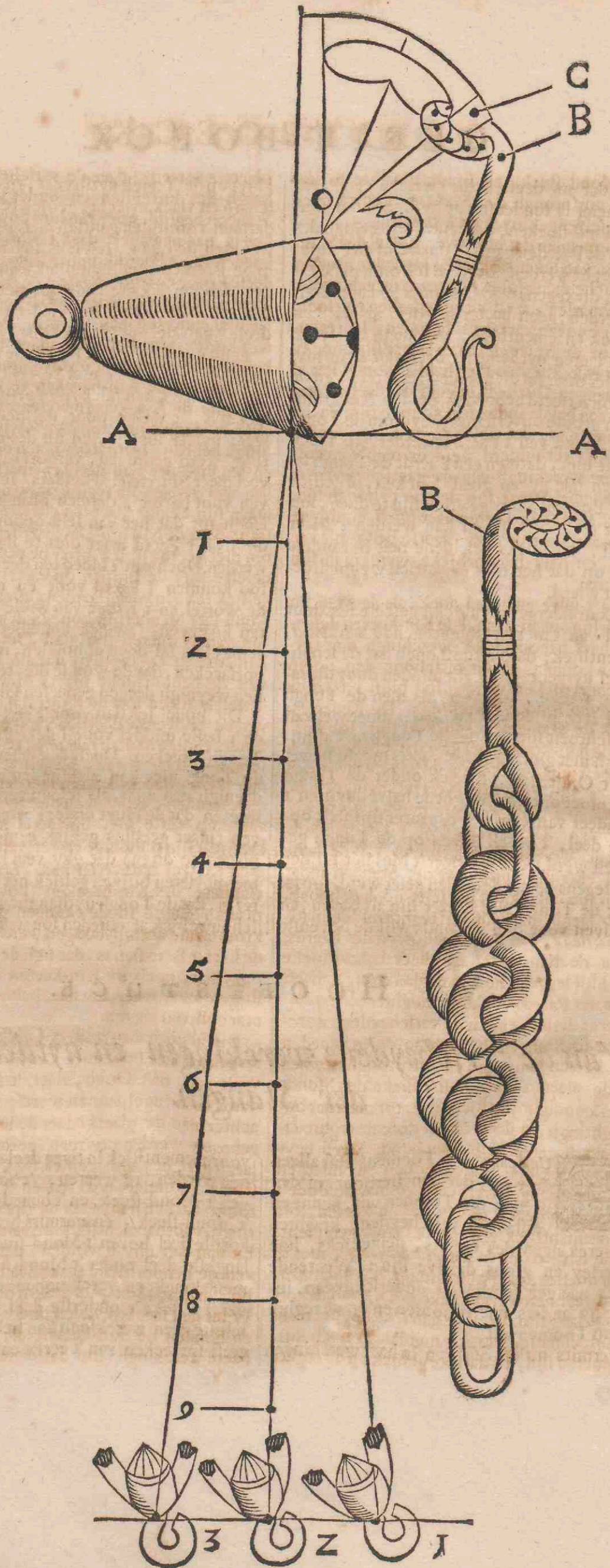
't **U**ndament des Toomens rust alleen daer op, dat den Berijder, of den geenen die Toomen wil, kenne en verstaet de verscheydene kraghten en werckingen des Gebits, desgelijcks, hoe veelerley en groot deselve sijn: Weetende sulcks nae gelegentheyd 't onderscheyden, indien hy anders nae behooren en op de reghte Reden Toomen wil.

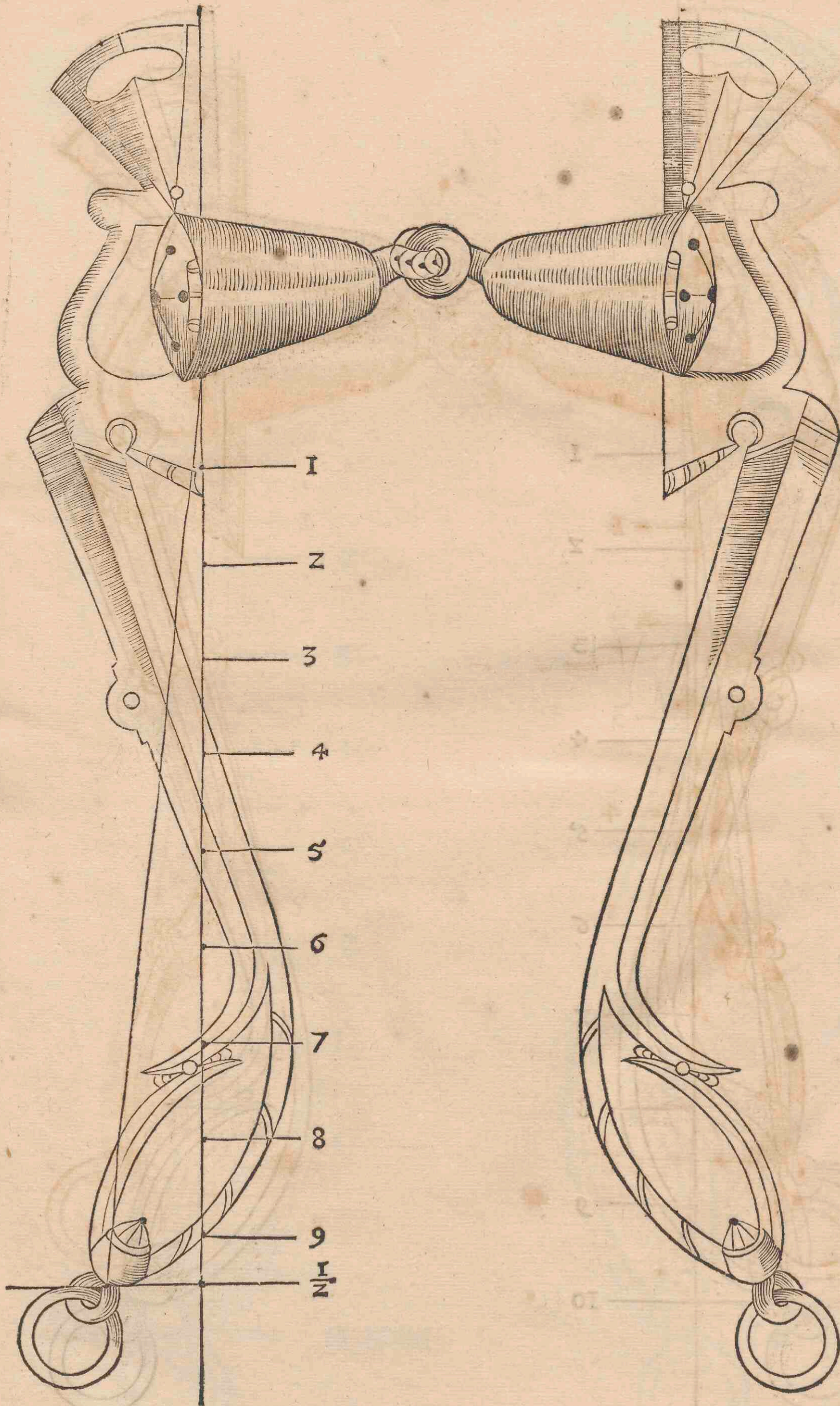
Vermits nu de Stangen in haer werckingen

voornaementlijck in twee deelen verdeeld konnen werden, te weeten, 't bovenste deel boven 't Mond-stuck, en 't benedenste deel onder 't Mond-stuck; en vermits het eerste, als het kortste deel boven 't Mond-stuck, 't andere en 't langhste deel onder 't Mond-stuck sijn volkommene kraght en werckingh moet geven, als sonder 't welcke 't onderste deel der Stangen in 't minste geen werckingh kan hebben, soo wil ick eerst sprecken van 't eerste en kortste deel boven

ven 't Mond-stuck, als sijnde 't reghte *Fundament* en oorsprongh der Stangen, gelijk oock van der selver gebruyck en *Effecten*.

Veele meenen dat het bovenste deel der Stangen, waer van ick hier spreek, so veel te grooter *Effect* sal hebben, als het hooger gemaect werd, om de Paerden daer door te verheffen en (soose seggen) boovenwaerts te Toomen. In tegendeel, hoe de Stangen boven laeger sijn, hoe sy grooter werckings souden hebben, om 't Paerd by te brengen. Doch ick bevind, dat deese werckingen aen beyde sijden seer geringh sijn, en dat daer door ('t sy dat de Stangen te hoogh of te laegh sijn) verhinderd werd de reghte en volkoomene werckings van de gantsche *proportie* der Stangen. Want soo deselve te hoogh sijn, soo verliest de Kin-keeten haer *Effect*, en stijght boovenwaerts van de plaets daerse behoorden te leggen, en haer behoerlijcke werckings sou verrichten

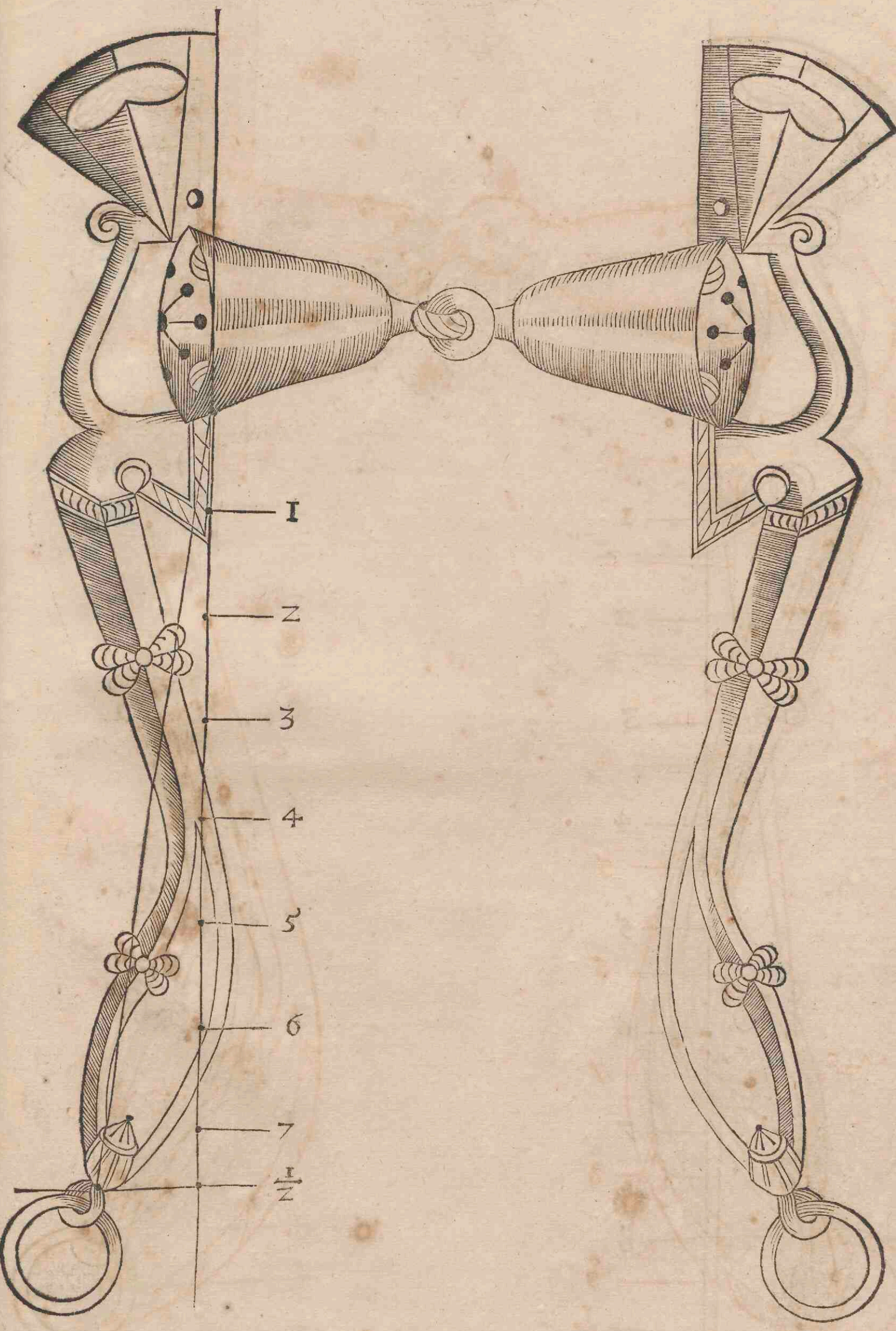
Even 't selve geschied oock, als de Stangen te laegh sijn, want dan sal de Kin-keeten desgelijcks haer behoerlijcke werckings niet volbrengen konnen. Want of schoon den Toom dan aengetrocken werd, soo blijft echter de Kin-keeren sonder Werckings. De Reden is, vermits de Stangen boven kort sijn, soo konnense de Kin-keeren niet geven het behoerlijck tegen-gewicht, waer door de selve aengetogen werd. 't Sijn derhalven veel meer vergeeffsche Inbeeldingen, als seeckere middelen om wel te Toomen. Derhalven, wijl 't Gebit de volkoomene werckings alleenlijck van de Kin-keeten en 't bovenste deel der Stangen moet hebben, soo wil ick, dat het selve noch te hoogh, noch te laegh, maer van een reghte middelmatige *proportie* sy, nae de gelegentheyd des Paerds, op dat de Kin-keeten aen haer behoerlijcke plaets blijf leggen, hoe smal, glad en afgeschaest de Kin des Paerds oock sijn moght.

Merkt derhalven, dat de verscheydene werckingen der Stangen (beyde 't boven en beneden deel) haeren aenvangh en oorsprongh neemen van de plaets; daer sijn 't dicke des Mond-stucks eyndicht; gelijk ghy, tot meerder onderrichtings, in deese *Figuer* door de reghte *Linie*, met A. geteekent, sien kond. Deese beyderley werckings des bovensten en ondersten deels der Stangen werd eerst volmaect door 't rechtmatigh gebruyck van de Kin-keeten, die voornaementlijck een groote *lustesse* vereyscht, dat de selve recht en wel *geordonneert*, niet te langh noch te kort sy, en insonderheyd, dat Kin-haken recht en wel geschikt, oock noch te kort noch te lang sijn. Welcke dan in de reghte maet en middelmatige *proportie* niet langer noch korter moeten sijn, als datse te gelijk op de reghte

plaets koomen, daer de verscheydene werckings des bovensten en ondersten deels der Stangen begind, waer van hier boven gesproocken is; naementlijck, daer 't Mond-stuck op de Laeden van 't Paerd komt te leggen, gelijk in deese *Figuer* de reghte *Linie*, met A. gereeckend, u aenwijst; welcke maet met d' oogen genoeghsaem afgemeeten kan werden. Als dan sal de Kin-keeten aen de reghte plaets leggen, en de behoerlijcke werckings verrichten konnen.

Want als de Kin-haecken te kort sijn, soo souden se de Kin-keeten boovenwaerts trecken; als se te langh sijn, soo kan deselve geen werckings hebben. Derhalven is aen de reghte maet en lenghte der Kin-haecken seer veel gelegen, soo wel als aen de reghte richtings der selver. Daer sijn eenige Paerden, welcke kittel-aghtigh onder de Kin sijn. Deese willen de Kin-keeten niet geerne lijden, maer bemoeyen sijn, om deselve met de Lippen opwaerts te schuyven, gelijk ick aen veele Paerden gesien heb, die dese Konst seer Meesterlijck konden. Andere Paerden sijn van Natueren soo glad, smal en spits van Kin, dat in 't gemeen by nae alle Kin-keetenen van de behoerlijcke plaets opwaerts stijgen; 't welck alleen met de richtings der Kin-haecken en 't bovenste deel der Stangen te helpen is, sonder eenige andere *fantasien* te behoeven, die sommige daer tegens plegen te gebruycken; maeckende de Kin-keeten met eenige bysondere Ketenkens, Ringen en diergelijcke Konsten vast, op datse niet opwaerts moght stijgen. Doch dit sijn onnodige en vergeeffsche *Inventien*, diemen wel ontbeeren kan. En ick bevinde, wanneer de Kin-haecken (boven achter de plaets, daerse in de Stangen geslooten sijn) krom en afwaerts geboogen werden, gelijk by de Letter B. te sien is, dat sijn de Hoecken niet opheffen, noch de Kin-keeten niet opwaerts stijgen kan, maer aen haer behoerlijcke plaets moet blijven leggen.

Dit sal noch dies te meer *Effectueeren*, als oock te gelijk het bovendeel der Stangen boven over 't gat, of 't Oogh, daer 't Hooft-stel van den Toom ingespannen werd, wat breed, en achter nae de plaets (daer de Kin-haecken ingebogen werden) te rugg' gefoncken, en wat laegh gericht werd, gelijk by C. afgeteekent staet: Insonderheyd indien 't Paerd breede Kinne-backen had; waer na ghy u in deese richtings voornaementlijck *accommodeeren* moet. En dan sult ghy bevinden, dat de Kin-keeten aen de behoerlijcke plaets sal blijven leggen, hoe smal, glad en spits de Kin oock sijn moght. Want de Haecken vallen onder aen de Kin aen, en houden de kin-keeten als met geweld in haere werckings, soo datse niet opstijgen kan.

Dit werd veroorfaeckt, om dat de kin-keeten boven gebogen, en de Stangen boven met het Oogh, waer in men het hoofd-ftel gord, tegens de kin gefoncken is, foo dat niet wel mogelijk kan fijn; dat figh de haken, of de kin-keeten verheffen of opfchuyven kan, gelijk anders gemeenlijck pleegh te gefchieden.

Ter deefer oorfaeck is veel meer nodigh, dat het bovenfte deel der Stangen een reghte middelmatige hooghte hebbe, en alleenlijck geright fy, om de kin-keeten, en alfoo door de kin-keeten de gantsche *proportie* des Gebits, de reghte en volkomene werckings te doen hebben, als datmen daer door yet anders meend te foecken, 't welck doch niet te vinden is.

De kin-keeten in haer felven moet geheel fleght, glad, en van drie Leden, kort 't faem gedrongen en in malkander geflooten fijn, in 't gemeen op foodaenigh een *form*, als in de voorige *Figuer* te sien is. Doch datse wel gevijlt en gaef fy. Hoe gladder en fleghter de kin-keeten is, hoeft 't Paerd lieflijcker en aengenaemer fal fijn. Hoe dicker leden fy heeft, hoe faghter fy is. In tegendeel hoe kleynere, dunner en fmaller de Leeden fijn, hoe harder, fcharper en doorsnijdender de kin-keeten in haere werckings is. Want ghy kond lichtelijck afmeeten, dat al wat smal en dun is, oock doorsnijdend en fcharp moet fijn. Derhalven moet ghy *confidereeren* en onderscheyden, hoe hard of hoe faght, hoe kort of hoe langh de kin-keeten nae de gelegentheyd der Paerden fijn moet, om de felve nae behooren te gebruycken. Want hier mée moetmen de Stangen de reghte *proportie* en houdingh geven, gelijk men die hebben wil, en nae datse figh veel of weynigh nae den Berijder fullen trecken, naementlijck; datmen haer kort of langh indoe, nae dat van noden fal fijn.

Ick veraght oock alle fcharpe, hoeckige, verhevene of uytgehouwene kin-keetens, met Rollen of sonder Rollen, oock die, welke met kleyne Keetekens, op de manier der ftal-keetens gemaect fijn; of op wat andere wijs de felve fijn moghten; en segge, dat dit fchaedlijcke en verderflijcke Middelen fijn, als men een Paerd daer mée meend te dwingen; vermits se niet minder 't Paerd de kin breecken, wonden, dood en ongevoelijck maecken, als te vooren van diergelijcke onaerdige en harde Mondftucken gefeyd is, welke defgelijcks de Laeden der Paerden verderven: Waer tegens ick oock dickmael *geprotefteert* heb, en noch *protefteer*, feggende, dat al deefe middelen om te toomen in haere werckings fchaedelijck, verderflijck, en derhalven te verwerpen fijn.

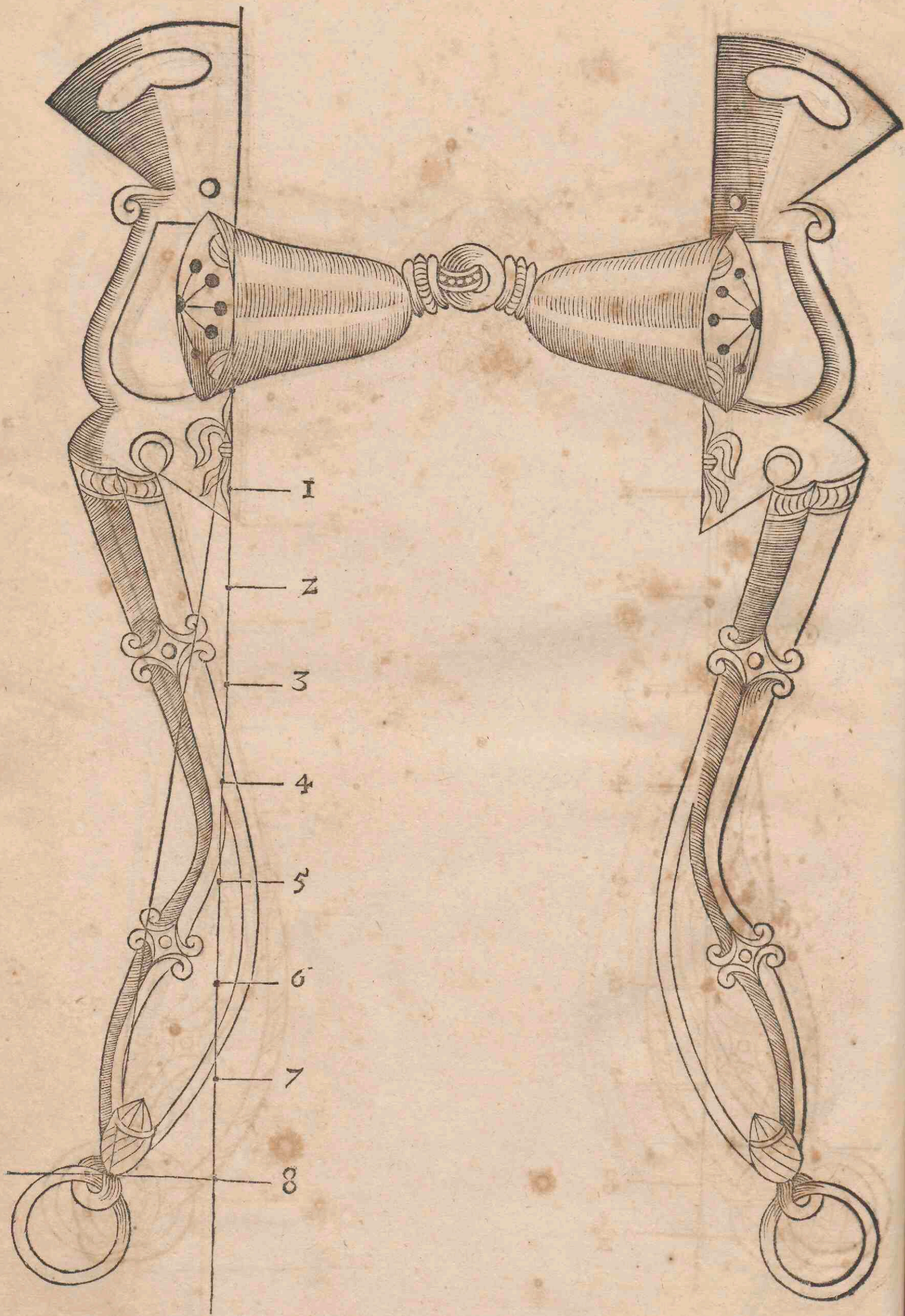
Belangende 't onderfte deel der Stangen, 't

felve fal dies te meer fijn behoorlijcke kraghten werckings verrichten kunnen, wanneer het bovenfte deel met de kinkeeten op de gedaghte wijs met malkander fal *Congredeeren*. Ick heb te vooren gefeyd, dat beyde het boven en onderdeel der Stangen haere werckings beginnen en neemen van de plaets des Mond-ftucks, daer het met het uysterfte deel in den mond des Paerds leyd; gelijk ghy aen de *Linie* by A. afgeteeckend fiet; 't Welck dan gelijk als 't *Centrum* en de plaets der werckings is: Van welke plaets oock het onderdeel der Stangen tot aen 't eynde, en alfoo der felder gantsche *proportie* 't faemen, voornaementlijck drierley werckings ontfangen en maecken. Als: Eerftelijck een faghte, ten anderen een middelmatige, ten derde een harde; welke verfcheydene werckings gebruyckt moeten worden nae de gelegentheyd der Paerden.

Deefe gedaghte verfcheydene Werckings werden alleen gemaect door 't Eynd der Stangen, waer heenen de felve (onder met het oogh waer in het Knopje des Teugel-ringhs gebogen werd) geright werden, gelijk ghy in de drie *Linien* der voorige *Figuer* met *Nombre* 1. 2. en 3. sien kond. Derhalven, als men de Stangen met fulcken eynd des Teugel-ringhs aghter de reghte *linie* right (fiet N. 1.) foo fullense in haere werckings faght en fleght fijn. Als de Stangen met het eynd der felder op de reghte en middelste *linie* geright werden (fiet N. 2. 't welck gelijk als 't Right-snoer is) foo fullense in haere werckings wat harder, doch van een *getempered* en middelmatige werckings fijn. Maer foo de Stangen met de gemelde plaets des Teugel-ringhs over de middelste en op de *linie* geright werden (foo men N. 3. fiet) foo fullense in haere werckings hard fijn. Hoe meer nu deefe rightings der Stangen te rugg' of voor en over de reghte middel-*linie* gefield is, hoe faghter of harder defelve fijn fal

Doch op dat de faeck noch te weynigh noch te veel moght gefchieden, en op dat de Stangen in deefe rightings op d' eene en d' andere wijs in een goede en cierlijcke *proportie* bleven, foo fal 't meer als genoegh fijn, wanneer de felve rightings beyde achter en voor de middelste *linie* (met N. 2. afgeteeckend) een duym breed van malkander onderscheyden werden, Want foo de Stangen in haere rightings wijder te rugg' geright wierden als by N. 1. te sien is. foo foudense niet alleen te faght fijn, en weynigh kunnen *effectueeren*, maer oock haer goede *proportie* verliefen, en 't Paerd veel meer mismaecken als 't felve een cierlijck aensien geven.

Even 't felve fou oock in 't *contrarie* gefchieden,

den, indien de Stangen harder en over de *Linie* N. 3. gericht wierden. Op dat nu de Stangen, nevens haer verscheydene werckingen oock een goede en schoone *proportie* hebben en behouden moghten, soo meen ick, dat deselve, op soo een seeckere maet af-gedeeld sijnde, genoeghsaem saght en hard sullen sijn, om voor allerley Paerden te gebruycken, en deselve daer mē te toomen. Doch ick laet in een yeders welgevallen, om deese verdeelingh te vermeerderen of te verminderen, saghter of harder te gebruycken, nae sijn eygen goedduncken.

Veele meenen, dat de verscheydene *formen* en manieren der Stangen met groote bochten, met of sonder af-setsels, of hoedaenigh die genoemd moghten werden, oock van verscheydene en sonderlinge werckingen sijn. Doch dit is, om de waerheyd te seggen, maer een vergeefsche *opinie*, die geen *fundament* heeft. Want de werckingh der Stangen is niet in de kromme bught of seldsaeme *form*, maer (gelijck wy geseyd hebben) in de verscheydene rightingh der selver gelegen, naementlijck, waer heenen en aen welcke plaets deselve met het eynd des Teugel-riems gericht worden, volgens d' aenwijsingh in de voorgaende *Figuer* gedaen. Aen de *forme* der Stangen hangh niet anders, als datse met haer goede *proportie* 't Paerd een cierlijck aensien geven, alsse wel en op een goede manier gemaect sijn; veel meer, als offe van een quaede *proportie* onachtsaem toe gericht waeren. Yeder kan, nae de gedachte verdeelingh, een *Monster* of manier van Stangen nae sijn welgevallen verkiesen: want op deese wijs sullen se haer werckingh behouden, van hoedaenigh een *form* deselve oock gemaect moghten sijn, schoonse oock maer gantsch slegt en recht op 't een of 't ander deel gericht wierden, gelijck de gedachte drie *Linien* aen haer selven uytwijsen. Evenwel wil ick niet ontkennen, dat de Stangen een groot onderscheyd maecken, alsse light, of in tegendeel plomp en swaer van yser sijn, offe schoon eenerley *proportie* en rightingh hebben. gelijck hier nae geseyd sal werden.

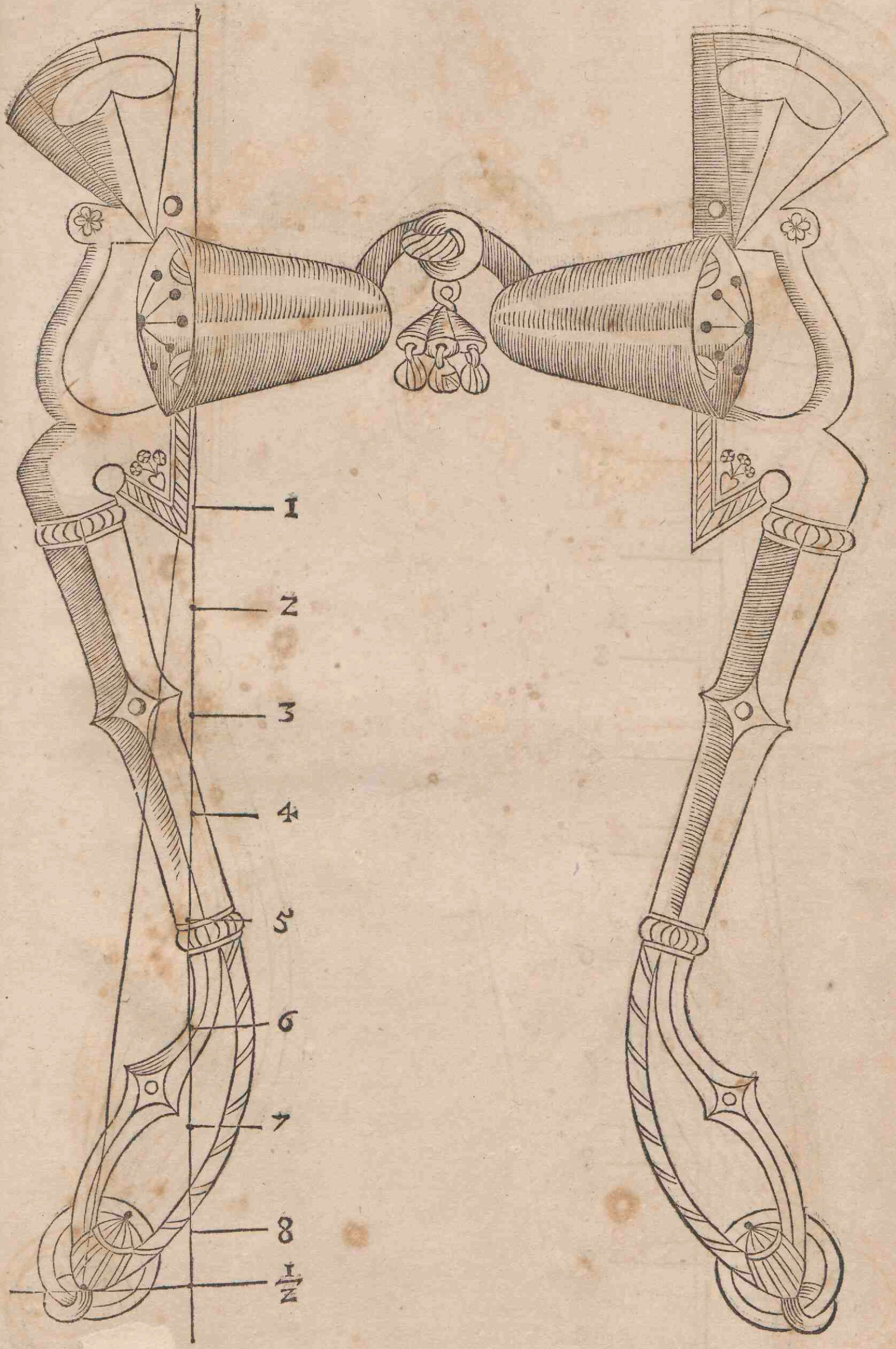
Nu hebt ghy gehoord de verscheydene kragt en werckingh der Stangen, en ophoedaenigh een wijs deselve saght of hard gericht konnen werden. Maer 't is oock nodigh, dat ghy die nae haer verscheydene werckingh, en nae de gelegentheyd der Paerden, recht en met een goede *ordre* weet te gebruycken: Want het eene moet by 't andere sijn, indien men anders op een recht *fundament* en met goede reden toomen wil; met aghtneemingh op de *proportie* des Paerds, en hoe 't selve geneegen is de Kop te draegen: 't Welck voornaementlijck geschied

op drierley manieren, als laegh nae beneden, middelmatigh en hoogh met een gestrackte Mond; waer van in 't VII. *Capittel* des eersten deels deeses Boecks gesproocken is.

Derhalven, indien een Paerd genegen is, met de Kop laegh of benedenwaerts te gaen, soo sullen de Stangen, die in haere werckingh slegt en saght, en nae de *Linie* N. 1. gericht sijn, alderbest dienen, insonderheyd alsse light van yser gemaect werden. Niet dat de Stangen deese werckingh hebben (gelijck eenige onverstandige meenen) om daer door de Paerden, welcke laegh benedenwaerts gaen, of op den Toom leggen, te verheffen, of (gelijckse seggen) opwaerts te toomen, 't welck de werckingh der Stangen onmogelijck is; Maer als 't Paerd te voeren, door ordentlijcke Middelen, met de Kop opgericht en in een goede *postuer* gebracht is geworden (gelijck ghy in 't VIII. *Capittel* des eersten deels gehoord hebt) dan sullen de Stangen (wijlse in haere werckingh saght sijn) 't Paerd in deese goede en cierlijcke *postuer* behouden.

Ten anderen, wanneer 't Paerd van een goede *proportie*, van Kop en Hals wel *geproportioneert* en opgewassen is, doch daer by wat sterck van Hals waere, soo souden de Stangen, die in haere werckingh middelmatigh en wat harder als de vorige sijn (geteekend met de reghte *Linie* N. 2.) alderbest dienen, om 't Paerd in behoerlijcke *postuer* te behouden, al hoe wel diergelijcke Paerden van een goede *proportie* op allerley Toomingen en Gebitten een goede *postuer* behouden sullen. Evenwel magh deese *Linie* in haere rightingh, nae de gelegentheyd der Paerden, achter of voor deselve overschreden, en de Stangen saghter of harder gericht werden, nae dat van noden sal sijn.

Ten derden, indien 't Paerd genegen was, hoogh en met een gestrackte Mond te gaen, sijnde noch daer en boven van een quaede *proportie*, kort, sterck en ingebogen van Hals, groot en dick van Kopen Kinne-backen, soo sullen de Stangen, die in haere werckingh hard gaen, nae de *Linie* N. 3. gericht, alderbequaemst sijn; insonderheyd alsse nae de gelegentheyd des Paerds sterck en wat swaer van Yser gemaect werden. Niet dat de werckingh der Stangen soo veel vermagh, datse diergelijcke qualijck-*geproportioneerde* en met een gestrackte Mond hoog-gaende Paerden in een behoerlijcke *postuer* souden konnen brengen (gelijck eenige meenen) want sulcks is de Stangen onmogelijck; maer als 't Paerd te voeren in d' eerste onderwijsingh door d' ordentlijcke Middelen den Hals gebogen, de Kop wel geschickt, en met de

1

2

3

4

5

6

7

8

$\frac{1}{2}$

Mond tot *obedientie* gebracht is geworden, gelijk in 't IX. *Capittel* des eersten deels geseyd is, soo sullen de Stangen, wijsse in haere wercking hard sijn, 't Paerd met een gebogene Hals, in behoorlijcke gehoorsaemheyd, en in sijn goede *postuer* behouden.

Maer Paerden, die buyten de *postuer* en noch daer benevens van een quaede *proportie* sijn, gaende met de Kop laegh nae beneden; Daer en tegens Paerden, welcke hoogh en met een ghestrackte Mond gaen, in behoorlijcke *postuer* te Toomen gelijk eenige *Ignoranten* willen) alleen door de wercking des Gebits en der Stangen, sulcks segg' ick wel uytdruckelijck gantsch onmogelijck te sijn. Doch als 't Paerd door de behoorlijcke Lessen en Middelen den Hals geboogen, en de Kop wel *geordonneert* sal sijn op d' eerste Toomingh, welke in 't begin voornaementlijck voor de jonge Paerden gebruyckt werd (siet hier van eenige Afbeeldingen aen 't eynde van 't vierde *Capittel* des eersten deels) soo sal d' andere *perfecte* Toomingh (waer van ick nu tegenwoordigh spreek) haer reghte en volkoomene werckingh kunnen verrichten, om 't Paerd nae sijn *proportie* op d' een of ander wijs in behoorlijcke *postuer* te behouden. En alsoo sal 't een tander de hand bieden, en tot een volmaeckt *Effect* helpen.

Dat derhalven soodaenige Toomers swijgen, welke, als onverstandige, daer van spreken en oordeelen; meenende de *Iusteste* des Tooms alleen door de werckingh des Gebits (een doot Yser) te sullen dwingen; 't welck veel meer te weegh moet gebracht werden door een goede

hand-greep, bequaeme *ordre*, en geduerige neerstigheydt.

Soo veel nu de verscheydene lenghte der Stangen betreft, staet aen te mercken, dat de selve in 't gemeen van de plaets des Mondstucks af te reekenen (gelijk in de voorgaende *Figuer* by de Letter A. te sien is) 6. Duymen, en van de selve, tot het eynd toe ten langhsten 10. Duymen moeten sijn, sijnde meer als kort en langh genoegh, om allerley Paerden daer mē te Toomen, en in behoorlijcke *Iustesse* te houden. Mijns oordeels sijn de Stangen, van de gedaghte plaets des Mondstucks af tot op de 6. 7. en 8. Duym de beste en dienstighste, om de Paerden in een schoone en goede *postuer* te bewaeren. Doch op dat het reghte midden hier in getroffen wierd, en de saeck niet te veel noch te weynigh mocht geschieden, soo *reguleert* u in de lenghte der Stangen insonderheyd nae de *postuer* des Paerds, naementlijck, hoe veel of hoe weynigh het Paerd met de Mond van de plaets sal staen, al waer sijn Hals en Borst t' saemen voegen, waer van daen de Stangen (siet hier van het xxix. *Capittel* des tweeden Boecks) haer *postuer* en righingh voornaementlijck hebben en neemen moeten; 't welck u 't oogh en d'ervarentheyd genoeghsaem sal aenwijzen: Want 't is onmogelijck, alles soo eygentlijck te beschrijven. Doch vermits de lange Stangen saght, de korte in tegendeel hard in haere werckingh sijn, soo is noodigh, dat ghy in d' eene en d' andere (nae de gelegentheyd der Paerden) behoorlijcke *Moderatie* gebruyckt.

ALhoewel niet noodwendigh was, hier nevens eenige Gebitten en Stangen af te teyckenen, wijl aen de verscheydenheyd der *Formen* niets met allen gelegen is, en dat een yeder soodanigh een manier en ghestalte van Stangen verkiesen magh, als hem best behaeghd, alffe maer in haere werckingh nae de voor-heenen aangeweefene Verdeelingh, desgelijcks nae de gelegentheydt der Paerden geright werden, gelijk in de voorgaende *Figuer* by N. 1. 2. en 3. gesien is, en waer van wy oock een genoeghsaem breed Beright gedaen hebben; Soo dunckt my evenwel, dat de Gebitten, welcke op een goede manier gemaect en geright werden, een Paerd niet minder verçieren, als de mismaeckte en *ongeproportioneerde* 't selve ontçieren. Ick heb derhalven d' Aftceekeningh van eenige der selver (nae de gedachte verdeelingh, en onderscheydene werckingh) hier by willen afbeelden, op sulck een wijs, als my behaeghlijck is; en ick meene, datse een Paerd niet alleen nevens hare werckingh een çierlijke Aensienlijckheyd geven, maer oock bequamer als andere sijn sulen, wegens hare langhwerpige fraeye bucht, met welcke de Paerden niet (gelijk met andere, met de Kop nae beneden om laegh tusschen de voorste Beenen getrocken worden, ofte daer tusschen kunnen blijven steecken, wijl de bucht niet alleen van sich selven smal, maer oock de stiftjens des Teugel-rings (waer in de Stangen-teugels gegord worden) onder aen 't eynd der selve in geslooten is: 't Welck dan oock belletten sal, dat het Paerd diergelijcke Stangen aen de Borst sou mogen setten; gelijk lichtelijck gebeuren kan, wanneer de Teugel-ringen hooger werden ingeslooten; en de Stangen met het eynde der selver voorgaen. My behaeghd oock niet, dat de Stangen veel uytgehouden of uyt-gevijld werden; vermits sulcks nergens anders toe diend, als om vuyligheyd daer in te doen vergaderen. In tegendeel, als de Stangen sleght, glad en wel vertind sijn, soo salmen deselve veel langer suyver kunnen behouden. Ick waerschouw u oock, dat het bovenste deel der Stangen, boven over 't oogh, waer in men het hoofstfel gord, een weynigh buytenwaerts moet geright worden, op datse onder niet t' saemen vallen, of sich over malkander slaen. Desgelijcks moet oock geschieden met de spitsen onder 't Mond-stuck; want anders sou 't Paerd, indien 't selve dicke Lippen had, door de gedachte spitsen verseerd werden. Dus veel heb ick in dit Boeck op 't kortste willen verhandelen van 't Gebit en de Toomingh der Paerden; der selver verscheydene werkingen, en hoese, nae de gelegentheyd der Paerden, te gebruycken sijn.

A E N W Y S E R

Van den

Inhoud der Hoofstucken deeses Wercks.

<i>Cap.</i>	<i>Eerste Boeck.</i>	<i>Fol.</i>
I.	Van de Natuer en Eygenschappen der Paerden; desgelijcks, wat ontrent deselve noodwendigh <i>t'observeeren</i> staet.	1
I I.	Ter welcker tijd, hoe en op wat wijs men de jonge Veulens eerst opstellen, tam en berijdsaem maecken sal.	5
I I I.	Van de <i>Commoditeyt</i> en nuttigheyt des Gordel-Sadels.	8
I V.	Van d'eygenschap, de nuttigheyt en 't gebruyck des <i>Cavezons</i> of Neus-banden.	9
V.	Hoedaenigh men de jonge Paerden de Spooen sal leeren kennen: Desgelijcks, op hoe veelerley wijs deselve te gebruycken sijn.	17
V I.	Van den reghten <i>ordinairen</i> Sadel; wanneer en hoe den selven behoort opgeleydt te werden.	19
V I I.	Van de verscheydene <i>proportien</i> der Paerden, en hoe deselve genegen sijn den Kop te draegen.	21
V I I I.	Van de Paerden die met de Kop na beneden gaen en op den Toom hangen.	23
I X.	Van de Paerden die hoogh en met een gestrakte Mond gaen, en tegen de hand des Berijders steecken.	26
X.	Van de Paerden, die uyt haer selven de Kop middelmatigh, vast en in een goede <i>postuer</i> draegen.	31
X I.	Hoemen jonge en andere Paerden stracks met den aenvang in 't stilstaen gewinnen sal.	32
X I I.	Van d'eygenschappen en 't onderscheyd der schreede, of stap, of <i>pas de Manegie</i> .	34
X I I I.	Van d'eygenschappen en 't onderscheyd des Drafs.	35
X I V.	Van d'eygenschappen en 't onderscheyd des <i>Galops</i> .	38
X V.	Van de Les des Dravens op den reghten wegh.	39
X V I.	Van de Les des <i>Parceerens</i> en 't onderscheyd in deselve.	41
X V I I.	Van de Les des te rugg' gaens: De Nuttigheyt der selver, en wat daer ontrent noodwendigh <i>t'observeeren</i> staet.	44
X V I I I.	Van de Les des Dravens in den Ringh.	46
X I X.	Hoe en op wat voor een wijs men een Paerd uyt het <i>Trotteeren</i> (of Draven) tot <i>Galoppeeren</i> sal brengen.	49
X X.	Om welke redenen men eenige Paerden weynigh of gantsch niet <i>Galoppeeren</i> moet.	50
X X I.	Waerom en op hoedaenigh een wijs men eenige Paerden veel <i>Galoppeeren</i> sal.	52
X X I I.	Van de <i>Credenza</i> , wanneer een Paerd de Kop krom gebogen is; 't selve op d'eene sijde meer als op d'andere draeghd, en sijn niet geerne wil laten wenden.	53
X X I I I.	Van hardmondige Paerden.	56
X X I V.	Van foodanige Paerden, die te seer gevoellijck, en al te teer en saght van Mond sijn.	59
X X V.	Hoe en op wat wijs men de Paerden van de <i>Cavezon</i> op den Toom setten en gewinnen sal, soo datse den Toom en de hand des Berijders kennen, en sijn soo dickmael op d'eene of d'andere sijde wenden, als de hand des Berijders met een kleyne bewegingh gewend werd.	60
X X V I.	Van de verscheydene Hulpen en Straffen der Paerden.	64
X X V I I.	Van d'ondeughd eens steegen Paerds.	66
X X V I I I.	Van foodanige Paerden, welke opsteygeren, en de wil des Berijders weerstreven.	69
X X I X.	Van foodanige Paerden, die uyt toorn en boofheyd de hand des Berijders overweldigen, en wegh loopen.	71
X X X.	Van d'ondeughd eens ongetrouwen Paerds.	73
X X X I.	<i>Repetitie</i> , of herhalingh, van de Lessen deser eerster Onderwijsingh, nevens de groote Nuttigheyt der selver.	

Tweede

Tweede Boeck.

Cap.		Fol.
I.	Op wat voor een wijs men beginnen sal een Paerd de <i>Manegien</i> , of Lessen van de Rijdschool, te leeren.	77
II.	Op hoedaenigh een wijs men aenvancklijck een Paerd sal onderwijfen, om in de <i>Volte</i> te gaen.	81
III.	Van <i>Passageeren</i> ; waerom en op hoedaenigh een wijs men de Paerden op de middelmatige <i>proportie</i> sachtjens in de <i>Volte</i> doen gaen en doen draven sal.	84
IV.	Van 't onderscheyd der <i>Manegien</i> , of Lessen van de Rijdschool, waer in de Paerden voornaementlijck kunnen en behooren <i>geëxerceert</i> en onderwesen te werden.	88
V.	Van de verkiefingh der <i>Manegien à Terra terra</i> , nae den aert der Paerden, en wat daer ontrent <i>t'observeeren</i> staet.	91
VI.	Van den aert en eygenschap der <i>Manegien à terra terra</i> .	93
VII.	Van 't <i>Radopieeren à terra terra</i> ; op wat wijs men een Paerd in 't begin daer toe brengen en gewinnen sal.	97
VIII.	Van eenige <i>disfordinen</i> en quade Gewoonten, welcke de Paerden in 't <i>Radopieeren</i> plegen aen te nemen, en daer door de <i>Radopiaten</i> vervalschen.	100
IX.	Van de Paerden, welcke sigh, uyt boofheyd en ongehoorfaemheyd, uyt de <i>Volten Radopiaten</i> tegens de Spooen werpen.	106
X.	Van de <i>Iustesse</i> en volmaecktheyd der <i>Radopiaten à terra terra</i> , en der selver behoorlijcke hulpen.	108
XI.	Van de <i>Variatie</i> of veranderingh der <i>Volten Radopiaten</i> van d'eene sijde ter anderer.	111
XII.	Van de <i>Repelonen à terra</i> en der selver Nuttigheyd.	114
XIII.	Hoe en op wat wijs men een Paerd in 't begin de <i>Courier</i> sal geven.	118
XIV.	Van de <i>Passaden</i> , en der selver Nuttigheydt.	121
XV.	Van de <i>Courbettes</i> in 't gemeen.	123
XVI.	Van de <i>Courbettes Agropeti</i> , wanneer een Paerd sigh in de selve, met het opwerpen van 't Kruys achter soo hoogh verheft als voor.	126
XVII.	Van de behoorlijcke hulpen tot de <i>Passaden</i> en <i>Courbettes</i> .	129
XVIII.	Van de <i>Courbettes contra tempo</i> , of tegens den tijd.	131
XIX.	Van de <i>Courbettes à ballatona</i> ; wanneer een Paerd met alle vier de voeten te gelijk maer eene <i>tempo</i> op d'aerde maect; sigh oock van deselve met alle vier de voeten te gelijk weer in de Lught verheft.	132
XX.	Van de <i>Courbettes mez æri</i> , half lughtigh, of halve <i>Capriolen</i> , of <i>Capriolen</i> sonder slagh, en der selver behoorlijcke hulpen.	134
XXI.	Van de <i>Capriolen</i> en sprongen, nevens der selver onderscheyd en behoorlijcke hulpen.	135
XXII.	Van 't <i>Radopieeren</i> in de <i>Courbettes</i> en Sprongen.	140
XXIII.	Hoe sigh een Berijder met behoorlijcke <i>Iustesse</i> en cierlijck in 't sitten te Paerd sal <i>presenteeren</i> .	143
XXIV.	Van de <i>postuer</i> en <i>Iustesse</i> die 't Paerd van Kop en hals hebben moet.	146
XXV.	Op welcke wijs d' afgerighte Paerden in hare <i>Ordre</i> der <i>Manegien</i> , gelijk oock in goede gefondheyd, behouden fullen werden.	148

GEBIT-BOECK.

Cap.		Fol.
I.	Van de Toomingh der Paerden, en wat daer aen <i>dependeert</i> .	1
II.	Van de gefloorene Mondstucken, en der selver werckingh.	3
III.	Van d'opene Mondstucken.	6
IV.	Van de Mondstucken met Rollen.	10
V.	Van de Paerden die de Tongh uytstrecken.	13
VI.	Van de verscheydene werckingen en uytdeelingen der Stangen.	15

